

LATVIJAS
ĀRLIETU DIENESTA
DARBINIEKI

1918 - 1991

Biogrāfiskā vārdnīca

Latvijas Valsts vēstures arhīvs
Latvijas Republikas Ārlietu ministrija
Latvijas Arhīvistu biedrība

LATVIJAS
ĀRLIETU DIENESTA
DARBINIEKI
1918–1991

Biogrāfiskā vārdnīca

Sērija
LATVIJA STARPTAUTISKAJĀS ATTIECĪBĀS

Sastādītāji
Dr. hist. ĒRIKS JĒKABSONS
Dr. hist. VALTERS ŠČERBINSKIS

VALSTIJ VELTĪTI LIKTENĪ

Valstu, tautu un indivīdu likteņi, laika gaitā mijiedarbojoties, savijas un, gadiem ejot, kļūst par vēsturi. Raugoties atpakaļ, redzam notikumus, kas atstājuši zīmes katrā liktenī, un redzam cilvēkus, kuri virzījuši vēstures lielos un mazos notikumus.

Katra atsevišķa cilvēka biogrāfija ir stāsts par viņu pašu un daļa no tautas un valsts likteņstāsta. Tāpēc Latvijas ārlietu darbinieku biogrāfijas ir stāsts arī par Latvijas valsts veidošanu, atzīšanu, okupācijas gadiem un neatkarības atgūšanu. No valsts izveidošanas sākuma ārlietu darbinieki ir strādājuši Latvijas labā gan ārvalstīs, gan dzimtenē. Īpašs stāsts par uzticību Latvijas valstij un starptautisko tiesību principiem ir diplomātiskā un konsulārā dienesta darbība ārvalstīs okupācijas gados.

Latvijas ārlietu darbinieku pirmo paaudzi veidoja 19. gadsimta otrajā pusē un beigu posmā dzimušie un galvenokārt Krievijas augstskolās izglītību guvušie aktīvākie latviešu sabiedrības pārstāvji. Viņu pieredze un pārliecība bija atšķirīga, bet kopīga bija vēlēšanās veidot savu neatkarīgu valsti. Divdesmito gadu beigās un

trīsdesmitajos gados nāca jauna ārlietu darbinieku paaudze ar dzīves pieredzi neatkarīgā valstī. Šī paaudze strādāja arī trimdā pēc Latvijas okupācijas un savas pūles veltīja valsts neatkarības *de iure* uzturēšanai. Pēc 1940. gada jūnija okupācijas

Latvijā esošos diplomātus komunistiskais režīms pakļāva nežēlīgām represijām, izsūtot uz Sibīriju vai fiziski iznīcinot. 20. gadsimta beigās diplomātiskajā un konsulārajā dienestā trimdā iekļāvās cilvēki, kuri simboliski un praktiski sasaistīja diplomātisko un konsulāro dienestu darbību ārvalstīs ar Latvijā atjaunoto ārlietu resoru. Līdz ar neatkarības atgūšanu ārlietu resorā ienāca darbinieku paaudze, kura strādā pašlaik un turpina veidot valsts ārpolitiku 21. gadsimtā.

Ārlietu darbinieku biogrāfisko datu vākšana un apkopošana ir sarežģīts darbs, jo ziņas meklējamas gan Latvijā, gan ārvalstīs, iespējams, ka ir palikuši arī neapzināti avoti. Esmu pārliecināta, ka biogrāfiskās vārdnīcas iznākšana sekmēs turpmāku datu vākšanu un avotu apzināšanu ģimeņu un dzimtu arhīvos, Latvijas valsts arhīvos un ārvalstīs.

Grāmata ir atzinība un pateicība ārlietu darbiniekiem. Ievērojama daļa biogrāfiskā materiāla tiek publicēta pirmo reizi, tāpēc būs vērtīgs papildinājums Latvijas historiogrāfijai. Paldies Latvijas Valsts vēstures arhīva zinātniekiem un Latvijas Arhīvistu biedrībai par sadarbību biogrāfiskās vārdnīcas tapšanā.

SANDRA KALNIETE,
ārlietu ministre

PRIEKŠVārds

Biogrāfiskā vārdnīca “Latvijas ārlietu darbinieki. 1918–1991” ir otrā grāmata sērijā “Latvija starptautiskajās attiecībās”, ko izdod Latvijas Republikas Ārlietu ministrija kopā ar Latvijas Valsts vēstures arhīvu (LVVA) un Latvijas Arhīvistu biedrību. Pirmā grāmata “Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzišanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem. 1918–1998” izdota 1999. gadā. Tajā publicēti dokumenti, kas apliecina Latvijas valsts starptautisko atzišanu un valsts kontinuitāti. Vienlaikus tie liecina arī par ārlietu dienesta ieguldījumu valsts pastāvēšanas *de iure* uzturēšanā okupācijas laikā, jo diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības bija vienīgas, kas līdz neatkarības atjaunošanai pārstāvēja Latvijas valsti un turpināja aizstāvēt tās pilsoņu intereses ārvalstīs.

Ārlietu ministrija ierosināja arī savākt, apkopot un plašam lasītāju lokam padarīt pieejamu informāciju par ārlietu darbiniekiem pirmās Latvijas brīvvalsts laikā un trimdā, ierosināja valsts un valstiskuma vēstures jautājumu izpēti, pamatojoties uz atsevišķu personību lomu vēsturē. Turpinot sadarbību, LVVA 1999. gadā uzsāka darbu pie ārlietu resora (Ārlietu ministrija ar tai pakļautām pārstāvniecībām ārvalstīs) diplomātiski konsulārā dienesta darbinieku biogrāfiskās vārdnīcas. LVVA uzkrātā zinātniskā pieredze biogrāfisku vārdnīcu sagatavošanā (1998. gadā iznāca biogrāfiskā vārdnīca “Latvijas Armijas augstākie virsnieki. 1918–1940”, “Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri”) ir ļāvusi samērā īsā laikā apzināt un izpētīt plašu avotu klāstu un sagatavot vērtīgu enciklopēdisku izdevumu.

Ārlietu dienesta darbinieku biogrāfiskās vārdnīcas dažādos laika posmos ir izdotas daudzās pasaules valstīs. Baltijas valstīs šāda veida biogrāfiskā vārdnīca tiek izdota pirmoreiz.

Biogrāfiskās vārdnīcas “Latvijas ārlietu dienesta darbinieki. 1918–1991” ievadā īsi aprakstīta Latvijas ārlietu dienesta izveide un attīstība, kam seko biogrāfiju jeb personāliju daļa. Tajā iekļautas 330 Latvijas ārlietu dienesta darbinieku – ārlietu ministru, ministra biedru, Ārlietu ministrijas un pārstāvniecību ārzemēs darbinieku, kā arī kara aģentu (militāro atašeju) un atsevišķu goda konsulu biogrāfijas.

Atbilstoši 1922. gadā pieņemtajiem “Noteikumiem par dienestu Ārlietu ministrijā” paredzētajām diplomātiski konsulārajām pakāpēm vārdnīcā iekļauti to ārlietu resora darbinieku biogrāfiskie apraksti jeb personālijas, kas ieņēmuši amatu no sūtņa līdz atašejam. Vārdnīcā iekļautas arī Latvijas goda konsulu ārvalstīs biogrāfijas, kam ir

juridiskā vai etniskā saistība ar Latviju, t. i., Latvijas pilsoņi vai latvieši ar citas valsts pilsonību. Vārdnīcā ievietotas arī Latvijas Pagaidu valdības pārstāvju, diplomātisko aģentu un pilnvaroto pārstāvju biogrāfijas. Lai gan vēlāk Ārlietu ministrija noraidīja atbildību par vairāku pārstāvju iecelšanu amatos Sibīrijā un Tālajos Austrumos, ir skaidri zināms, ka šīs amatpersonas pilnvaroja Pagaidu valdības iecelts pārstāvis, tāpēc minētās biogrāfijas iekļautas izdevumā. Biogrāfiskajā vārdnīcā nav iekļauti Latvijas pārstāvji, kas darbojās bijušās Krievijas teritorijā 1918.–1920. gadā, piemēram, B. Baņevičs Sevastopolē, kuru ievēlēja par Latvijas pārstāvi Sevastopoles Latviešu biedrība, bet neapstiprināja pārstāvis Dienvidkrievijā un Ukrainā K. Bahmanis. Nav iekļautas arī personas, kuras dažādu iemeslu dēļ nepaspēja uzņemties uzticēto pienākumu izpildi vai tika ieceltas par amata vietas pagaidu izpildītājiem (v. p. i.) vai vietas izpildītājiem (v. i.) uz laiku līdz sešiem mēnešiem, piemēram, ģenerālkonsula v. p. i. A. Koncs, pārstāvja v. i. Šanhajā V. Krušulis.

Katras biogrāfijas beigās ievietoti citāti no diplomātiskās un dienesta sarakstes, privāta rakstura dokumentiem un atmiņām, kas papildina vai paskaidro biogrāfijas izklāstu un raksturo personu gan saistībā ar ārlietu dienestu, gan arī ārpus tā. Autori ir centušies izvairīties no privāta rakstura, pretrunīgas un apšaubāmas informācijas publicēšanas. Nepieciešamības gadījumā citātu tekstā kvadrātiekvās sniegts īss skaidrojums.

Izdevuma beigās ievietoti seši pielikumi. Piecos pielikumos hronoloģiskā secībā doti Latvijas Republikas ārlietu ministru, Latvijas Ārlietu ministrijas vadošo amatpersonu, Latvijas diplomātisko un konsulāro pārstāvju ārvalstīs, ārvalstu diplomātisko un konsulāro pārstāvju Latvijā saraksti, bet sestajā publicēti galvenie ārlietu resora darbību reglamentējošie dokumenti. Dots arī ievadraksta “Latvijas ārlietu resors un tā darbinieki 1918.–1991. gadā” saīsināts tulkojums angļu valodā.

Ārlietu darbinieku biogrāfiju pamatā ir Latvijas Ārlietu ministrijas personālsastāva lietas no LVVA 2570. fonda “Administratīvi juridiskais departaments” 14. apraksta. Tā kā dažādu apstākļu dēļ visu ārlietu resora darbinieku lietas nav saglabājušās, informācija ir gūta arī no citiem LVVA fondiem. Ziņas par ārlietu dienesta darbinieku gaitām un likteņiem pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā iegūtas no Latvijas Valsts arhīva 1986. fonda “Latvijas PSR Valsts drošības komitejas par sevišķi bīstamiem pretvalstiskiem noziegumiem apsūdzēto personu krimināllietas” un 1987. fonda “1941. gada 14. jūnijā no Latvijas izsūtīto iedzīvotāju personu lietas” un latviešu trimdas materiāliem.

Visas personāliju daļā ievietotās ārlietu dienesta darbinieku biogrāfijas sakārtotas personvārdu (uzvārda un vārda) alfabēta secībā. Personu vārdi un uzvārdi doti tādi, kādi tie uzrādīti attiecīgās personas dokumentos, strādājot ārlietu resorā, tāpēc vārdu un uzvārdu rakstībā var būt atšķirības no citiem izdevumiem, kur šis princips nav ievērots. Ja uzvārds mainīts, iekavās norādīts maiņas laiks un personas iepriekšējais vai jaunais uzvārds; no agrākā, iepriekšējā/jaunā uzvārda uz agrāko, jauno/iepriekšējo uzvārdu dota norāde “sk.”. Nenožīmīgu uzvārda atšķirību gadījumā norāde netiek dota, jo tā atastos blakus pamatšķirklim.

Biogrāfiskie apraksti veidoti pēc vienas shēmas. Aprakstu ievada personas uzvārds un visi personas vārdi; pustreknā salikumā dots uzvārds (ar verzālajiem burtiem) un

vārds (vārdi), kas parasti lietots saskarsmē un dienesta sarakstē. Precētām sievietēm iekavās norādīts dzimtais uzvārds. Aiz personas uzvārda, vārda (vārdiem, kā arī iespējamās uzvārda maiņas) sniegti dzīves dati (dzimšanas un miršanas gadskaitļi) un augstākais ārlietu resorā sasniegtais amats. Ja personas dzimšanas gadu nav bijis iespējams noskaidrot, tā vietā likta jautājuma zīme. Ja nav zināms miršanas gads, dots pēdējais gads, līdz kuram izdevies izsekot personas dzīves gaitas, ar piebildi “pēc” (piemēram, pēc 1941). Ja ir šaubas par miršanas gada precizitāti, tam blakus likta jautājuma zīme (piemēram, 1941?). Biogrāfiskā apraksta sākumā norādīti vecāku vārdi (mātei, ja zināms, arī dzimtais uzvārds) un tēva nodarbošanās, kā arī pirmās pakāpes radniecība ar citām biogrāfiskās vārdnīcas personāliju daļā iekļautajām personām (ar norādi “sk.”). Tautība un ticība minēta tikai tad, ja persona nav latvietis un/vai nav luterticīgs.

Biogrāfijas izklāsta daļu ievada ziņas par personas izglītību, darba gaitām, sabiedrisko un politisko darbību cariskajā Krievijā vai citās valstīs, piedalīšanos karadarbībā, dzīvesvietām u. c. ziņas par personas darbību līdz Latvijas Republikas proklamēšanai 1918. gada 18. novembrī.

Biogrāfijas izklāsta turpinājumā sniegta informācija par dzīves gaitām Latvijas Republikas pastāvēšanas laikā, īpašu uzmanību pievēršot dienestam Ārlietu ministrijā (aprakstot personas darbību kādā no ministrijas departamenta nodaļām, netiek minēts attiecīgais ministrijas departaments).

Tālāk iespējams uzzināt par ārlietu darbinieku dzīves gaitām pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā. Padomju okupācijas laikā daudzi ārlietu resora darbinieki tika represēti – izsūtīti, arestēti, ieslodzīti soda nometnēs, nošauti. Nerepresētajiem darbiniekiem aprakstīta viņu darbība vācu okupācijas laikā, bēgļu gaitas, dzīve trimdā vai Latvijā pēc kara. Nodibinoties padomju okupācijas režīmam, daudzi ārlietu resora darbinieki atradās ārvalstīs un aicinājumam atgriezties Latvijā nepakļāvās. Ārlietu dienests turpināja darboties, tāpēc turpmākajam darbam ārlietu dienestā biogrāfijās pievērsta īpaša uzmanība, tomēr dažkārt avotu trūkuma dēļ iecelšanai amatos nav bijis iespējams dot precīzu datējumu.

Biogrāfijas beigās atkārtoti minēts personas miršanas gads, ja zināms – datums, vieta, kā arī apbedījuma vieta, kas Latvijā dota pēc pašreizējā administratīvi teritoriālā iedalījuma, bet apbedījuma vietai (kapsētai/kapiem) ārvalstīs iespēju robežās iekavās dota arī tās oriģinālrakstība. Ja personas miršanas gads, datums un vieta nav noskaidrota, dots formulējums “Turpmākais liktenis nav zināms”.

Tālāk dots personas apbalvojumu saraksts. Gandrīz visu apbalvojumu apzīmēšanai lietoti īpaši saīsinājumi, kas saīsinājumu sarakstā izdalīti atsevišķi (sk. *Saīsinājumi; Apbalvojumu nosaukumu saīsinājumi*). Turklāt katram ārlietu dienesta darbiniekam piešķirtie apbalvojumi sadalīti trīs grupās:

- a) Latvijas Republikas laikā (1918–1940) piešķirtie apbalvojumi;
- b) apbalvojumi, kas piešķirti līdz 1918. gadam un Krievijas Pilsoņu kara laikā;
- c) apbalvojumi, kas piešķirti pēc 1940. gada.

Katrā grupā apbalvojumi doti valstu alfabētiskā secībā, a) un c) grupā pirmie minēti Latvijas un latviešu trimdas organizāciju apbalvojumi, b) grupā – Krievijas apbalvojumi. Visu valstu apbalvojumi doti to nozīmīguma secībā.

Pēc apbalvojumu saraksta seko informācija par personas ģimenes stāvokli. Personālīgās ievietotas ziņas par ģimenes stāvokļa izmaiņām, dzīvesbiedru un bērnu dzīves un represēšanas gadskaitļi. Ja ir zināma, norādīta arī otrās pakāpes radniecība ar personām, kuru biogrāfijas ievietotas šajā grāmatā (ar norādi "sk."), kā arī ar pirmās pakāpes radniekiem – izciliem Latvijas dažādu nozaru darbiniekiem. Vēlreiz jāatzīmē, ka pirmās pakāpes radniecība ar citām biogrāfiskās vārdnīcas personāliju daļā iekļautajām personām – ar norādi "sk." – norādīta katra biogrāfiskā apraksta sākumā.

Citi tuvinieki minēti tikai tad, ja tie bijuši saistīti ar ārlietu dienestu (norādīts arī šīs saistības raksturs). Ja personas tuvinieks miris Latvijā, tas netiek minēts. Toties norādīts, ka tuvinieks miris ārzemēs, gājis bojā izsūtījumā, apcietinājumā vai kritis karā.

Tālāk dota piederība akadēmiskajām slēgtajām mūža organizācijām (studentu korporācijām, vienībām, konkordijām, slēgtajām studentu mūža biedrībām).

Biogrāfijas izklāsta daļai seko bibliogrāfija, kas ietver biogrāfiskajā vārdnīcā iekļautās personas sarakstītos un izdotos iespieddarbus (**D.**) un biogrāfisko ziņu avotus (**A.**). No sarakstītajiem un izdotajiem iespieddarbiem (**D.**) doti tikai atsevišķi izdevumi – grāmatas. Nav minēti personu veiktie tulkojumi, darbi, kuriem personas ir bijušas to sastādītāji un/vai redaktori, kā arī raksti periodikā un rakstu krājumos. Izņēmums ir H. Albata rediģētie Latvijas starptautisko līgumu krājumi un V. Salnā sastādītie statistikas izdevumi. Nav minēti arī atkārtoti izdotie darbi un darbu tulkojumi citās valodās. Iespieddarbu saraksti sastādīti pēc Latvijas Nacionālās bibliotēkas un Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas bibliogrāfiskajiem rādītājiem, Latvijas Valsts bibliotēkas bibliogrāfiskā rādītāja "Latviešu zinātne un literatūra" (par laikposmu no 1901. līdz 1936. gadam) un B. Jēgera bibliogrāfiskajiem rādītājiem par trimdā izdoto literatūru (par laikposmu no 1940. līdz 1980. gadam).

Biogrāfisko ziņu avotu norādēs (**A.**) minēti svarīgākie avoti un publikācijas par biogrāfiskajā vārdnīcā iekļautajām personām, kā arī latviešu valodā izdotās enciklopēdijas un biogrāfiskās vārdnīcas, kurās ir šķirkļi par šīm personām (atšķirīgas uzvārda rakstības gadījumā dodot norādi "sk."). Arī šo avotu bibliogrāfiskajos aprakstos lietoti saīsinājumi (sk. *Saīsinājumi; Saīsinājumi bibliogrāfiskajos aprakstos*). Ziņas, kas iegūtas no tuviniekiem, paziņām u. c. personām, izmantotas bez atsaucēs uz ziņu avotu. Avotu norādēs pirmā minēta personas lieta no LVVA 2570. fonda 14. apraksta. Īpaši norādīti LVVA un Latvijas Valsts arhīva (LVA) personu fondi. Citi biogrāfisko ziņu avoti minēti to izdošanas secībā.

Lielākajai personāliju daļai pievienots personas fotoportrets. Attēlu kvalitāte objektīvu iemeslu dēļ ne vienmēr ir teicama.

Lietojot biogrāfisko vārdnīcu, noderīgs ir paskaidrojums par biogrāfiju sastādītāju izvēlēto šķirkļu kārtojumu un īpašvārdu un datējumu pieraksta veidiem.

Personas vārdu iniciāļiem grāmatas tekstā tiek izmantoti biogrāfijas sākumā pustreknā salikumā dotie vārdi. Šķirkļu kārtojumā nav šķirti garie un īsie patskaņi, turpretī mīkstie līdzskaņi ir šķirti no cietajiem. Šķirkļa vietu nosaka pēc burtu secības personvārdos, neievērojot vārdu robežas. Ja divām vai vairākām personām personvārdi ir vienādi, šķirkļi ir sakārtoti šo personu dzimšanas secībā. Citu tautību (vācu, franču u. c.) personu biogrāfiskajos aprakstos dota arī uzvārda oriģinālrakstība.

Faktu datējumi vārdnīcā uzrādīti tikai pēc jaunā kalendāra stila. Pie gadskaitļiem lielākoties netiek pievienots vārds “gads” vai tā saīsinājums “g.”; šajā gadījumā aiz gadskaitļa netiek likts arī punkts (piemēram, atkarībā no konteksta viens un tas pats gadskaitlis var būt rakstīts šādi: 1918. gads, 1918. g. un 1918); gadskaitļi daudzos gadījumos tekstā doti iekavās aiz attiecīgā notikuma. Mēneši datējumos apzīmēti ar romiešu cipariem vai ar saīsinājumiem. Datējumos mēneši (un reizēm pat datumi, īpaši viena mēneša laikā) uzrādīti attiecībā uz iecelšanu amatos ārlietu resorā, kā arī 1914.–1918. gadā, 1918.–1920. gadā, 1934. gadā un 1940.–1941. gadā, kad risinājās svarīgi notikumi Latvijas vēsturē.

Personas dzimšanas vieta uzrādīta atbilstoši tā laika administratīvi teritoriālajam iedalījumam (vai dota dienesta gaitu sarakstā uzrādītā dzimšanas vieta, kas, iespējams, atbilst administratīvi teritoriālajam iedalījumam dienesta gaitu saraksta aizpildīšanas brīdī – Latvijas Republikas pastāvēšanas laikā), precizēšanai izmantojot arī citus avotus. Ja persona dzimusi pilsētā, apdzīvotā vietā vai arī vietā, kuras nosaukums atbilst pagasta nosaukumam (muižas centrs, pagastskola u. tml.), pagasta un apriņķa nosaukums netiek uzrādīts. Tiem pagastiem, kuri šobrīd (2003. g.) nepastāv, papildus dots arī apriņķa nosaukums, kurā pagasts atradās cariskās Krievijas laikā. Ja zināms, aiz pagasta nosaukuma minēts arī māju nosaukums.

Atsevišķos gadījumos personas biogrāfijā minētie ārpus Latvijas esošo apdzīvotu vietu ģeogrāfiskie nosaukumi (toponīmi) lokalizēti, mazāk pazīstamām apdzīvotām vietām bieži uzrādot arī piederību augstākas pakāpes administratīvi teritoriālā iedalījuma vienībai un apdzīvotās vietas pārdēvēšanas gadījumā dažkārt arī mūsdienu nosaukumu.

Valsts iestāžu, mācību un zinātnisko iestāžu nosaukumi visā biogrāfijas izklāstā parasti saglabāti tādi, kādi bijuši attiecīgajā laikā (it īpaši tas attiecas uz pirmās Latvijas brīvvalsts laiku; iestāžu un amatu nosaukumu rakstībā saglabātas defises, lielie sākumburti u. tml.). Ja persona turpinājusi darbību kādā iestādē pēc tās nosaukuma maiņas, uzrādīti arī tās turpmākie nosaukumi (sarežģīti un gari nosaukumi, īpaši vācu okupācijas laika iestāžu nosaukumi dažkārt saīsināti). 20.–30. gados bieži lietotais vārds “legācija” aizvietots ar vārdu “pārstāvniecība”. Arī pirms 1940. gada lietotais termins “priekšstāvniecība” aizstāts ar terminu “pārstāvniecība”.

Latvijas Republikas Ārlietu ministrija, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Latvijas Arhivistu biedrība un grāmatas autori izsaka pateicību par atbalstu un palīdzību izdevuma sagatavošanā biogrāfiskajā vārdnīcā minēto ārlietu dienesta darbinieku tuviniekiem, paziņām, Latvijas Valsts arhīva, Valmieras zonālā valsts arhīva, Jelgavas zonālā valsts arhīva, Tukuma zonālā valsts arhīva, Rīgas Dzimtsarakstu nodaļas, Latvijas Dzimtsarakstu arhīva, Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas, Norvēģijas Ārlietu ministrijas arhīva, Lielbritānijas Sabiedrisko dokumentu arhīva (*Public Records Office*), Spānijas Ārlietu ministrijas arhīva, studentu korporāciju “Patria”, “Selonija” un “Talavija” amatpersonām, laikrakstu “Brīvā Latvija”, “Laiks”, “Latvija Amerikā”, “Lauku Avīze”, “Rīgas Balss” redakcijām.

Īpaši vēlamies pateikties vēsturniekam Jānim Amolam (Rīga), vēsturniekam Florinam Angelam (Bukareste), vēsturniekam Gintam Apalam (Rīga), vēsturniekam Heimo Arumē (Tallina), Igaunijas Valsts arhīva darbiniekam Titam Arumē (Tallina), Latvijas

Valsts arhīva daļas vadītājam Aināram Bambalam (Rīga), bijušajai Latvijas Valsts vēstures arhīva darbiniecei Benitai Blankai (Rīga), Latvijas Valsts arhīva darbiniecei Ilgai Deglavai (Rīga), tulkotājam Denam Dīmiņam (Rīga), Latvijas Dzimtsarakstu arhīva darbiniecei Ārijai Dīriņai (Rīga), vēsturniecei Līgai Dūmai (Rīga), Latvijas Valsts vēstures arhīva darbiniecei Inesei Freimanei (Rīga), vēsturniekam Žiljēnam Gelēnam (Strasbūra), sabiedriskajai darbiniecei Zigrīdai Ginterei (Sanpaulu), Valmieras valsts zonālā arhīva direktora vietniecei Dzintrai Grīviņai (Valmiera), vēsturniekam Kārlim Kangerim (Stokholma), Latvijas Valsts arhīva direktorei Dainai Kļaviņai (Rīga), vēstures pētniecei Veltai Knospei (Rīga), Latvijas Valsts vēstures arhīva darbiniecei Inesei Kozindai (Rīga), žurnālistei Aijai Kuģei (Belgrada), tautsaimniekam Gundaram Ķeniņam-Kingam (Sietla), vēsturniekam Jānim Ķerusam (Rīga), vēsturniekam un tiesību zinātniekam Andrejam Ditriham Lēberam (Hamburga), vēsturniekam Aināram Lerhim (Rīga), vēstures pētniekam Arno Liepiņam (Rīga), Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirektora vietniecei Tamārai Mazurci (Rīga), Austrijas Valsts arhīva ģenerāldirektoram Lorenkam Mikoleckim (Vīne), Latvijas Valsts arhīva darbiniecei Andai Mjurkai (Rīga), Latvijas Vēstures muzeja darbiniecei Andai Ozoliņai (Rīga), Rīgas Dzimtsarakstu nodaļas vadītājai Viktorijai Paņko (Rīga), Latvijas Luterāņu baznīcu arhīva pārzinim Mārtiņam Smilškalnam (Rīga), vēsturniecei Onai Stravinskaitei (Viļņa), Latvijas Valsts vēstures arhīva darbiniekam Modrim Šēnbergam (Rīga), vēsturniecei Sonoko Šimai (Tokija), vēsturniekam Ļubošam Švccam (Prāga), vēstures pētniekam Ilgvaram Veigneram (Rīga), medicīnas vēsturniekam Arnim Viksnam (Rīga), tulkotājai Dzintrai Višķerei (Rīga), vēstures pētniecei Vandai Zariņai (Rīga), vēsturniekam Arturam Žvinklim (Rīga).

Būsim pateicīgi par jūsu labojumiem, precizējumiem un papildinājumiem. Mūsu adrese: Latvijas Valsts vēstures arhīva Sabiedrisko attiecību un dokumentu publikācijas daļa, Slokas ielā 16, Rīga, LV-1048. Elektroniskā pasta adreses: erik@latnet.lv un valter@latnet.lv

Ēriks Jekabsons, Valters Ščerbinskis

LATVIJAS ĀRLIETU RESORS UN TĀ DARBINIEKI 1918.–1991. GADĀ

ĀRLIETU RESORA IZVEIDE

Tuvojoties Pirmā pasaules karam nobeigumam un 1917.–1918. gada sabrūkot Vācijai un Krievijas impērijai, latviešu tautai pirmo reizi vēsturē kļuva iespējams pasludināt patstāvīgu, neatkarīgu valsti. Jaunajai Latvijas valstij bija nepieciešams savs diplomātiskais dienests, kas spētu īstenot valsts suverēnās varas ārlietu funkcijas. Vajadzēja izveidot institūciju, kuras darbinieku zināšanas un intelektuālais potenciāls ļautu orientēties starptautiskajās attiecībās un apgūt diplomātisko praksi. Ārlietu resoram – Ārlietu ministrijai un tās pakļautībā esošajām diplomātiskajām un konsulārajām pārstāvniecībām – bija jāpanāk Latvijas starptautiskā tiesiskā atzišana, jānodibina diplomātiskas attiecības ar ārvalstīm, jāizmanto starptautisko organizāciju locekļa tiesības, jāaizstāv Latvijas pilsoņu intereses ārvalstīs, jāsekmē valsts saimniecisko mērķu īstenošana starptautiskā mēroga. Ārlietu dienests bija jāveido sarežģītā militāri politiskajā situācijā, kad Latvijas pārvaldes struktūras vēl tikai tapa, bet pieredzējušu ārlietu lietpratēju un diplomātu nebija vispār.

Vēl pirms valsts pasludināšanas – 1918. gada 16. novembrī – latviešu politisko organizāciju pārstāvji sapulcē Rīgā vienojās par topošās valdības resoriem, tostarp ārlietu resoru. 1918. gada 18. novembrī tika proklamēta Latvijas Republika, bet 19. novembrī par Latvijas Pagaidu valdības ārlietu ministru iecelts Z. Meierovics.¹ Tomēr sakarā ar iekšējo situāciju valstī darbs ministrijas centrālā aparāta izveidošana aizkavējās vismaz uz pusgadu. 1919. gada 2. janvārī Rīgu ieņēma Sarkanā armija – un Pagaidu valdība atkāpās uz Liepāju. Ministrijas izveides darbi tika uzsākti tikai 1919. gada jūlija vidū, kad pēc Rīgas atbrīvošanas no lieliniekiem un vācu karaspēka sakāves pie Cēsim galvaspilsētā atgriezās Pagaidu valdība. Ārlietu ministrs Z. Meierovics Latvijas ārpolitisko darbību 1918. gada beigās vadīja, atrodoties Londonā, un 1919. gada pirmajā pusē – miera konferencē Parīzē Latvijas delegācijas sastāvā. Apzinoties pārstāvniecību tikla ārzemēs nozīmi, viņš nekavējoties uzsāka tā izveidi.

Tomēr ministrijas kā ārlietu resora centra trūkums, kamēr Pagaidu valdība darbojās Liepājā, bija jutams. 1919. gada 23. februārī Parīzē Latvijas delegācijas sapulcē tika izteikts ierosinājums nosūtīt uz Latviju vai iecelt amatā ministrijas departamenta “priekšnieku”, kurš “izpildītu ārlietu ministra rīkojumus un uzturētu pastāvīgu sakaru ar ministru un priekšstāvniecībām ārzemēs”. Par šī amata kandidātu minēja žurnālistu E. Freivaldu.² Savukārt neilgi pēc tam – 3. marta sapulcē Z. Meierovics izteicās par nepieciešamību aicināt atpakaļ “ārzemēs jeb vispārīgi tālumā atrodošos Latvijas dēlus, lai sagatavotu viņus Latvijas nākamai diplomātiskai darbībai”. Tomēr līdz pat 1919. gada jūlijam Ārlietu ministrijas izveidošana kavējās, jo liela daļa Latvijas teritorijas joprojām atradās lielinieku varā.

1919. gada pavasari – laikā, kad Pagaidu valdība strādāja Liepājā, – darbību uzsāka valdības informācijas aģentūra “Latopress”, kuras vadītājs bija jau iepriekš minētais E. Freivalds. “Latopress”

sakotnēji atradas iekšlietu resora parziņa, sadarbojās ar ārlietu resoru, t. i., ar pārstāvniecības arvalsts informācijas apmaiņas joma. Tas bija izskaidrojams gan ar karadarbību fronte un iekšpolitisko stāvokli Latvija kopuma, gan ar organizatoriskajam grūtībām valdības darbā un piemērotu cilvēku trūkumu. "Darbinieki arkārtīgi vajadzīgi, sutiet mājas," Ministru prezidents K. Ulmanis telegrafēja Z. Meierovicam uz Parīzi 1919. gada aprīlī. "Rudeni, jau vairākus mēnešus pēc Rīgas atbrīvošanas, ministrijas izveidošanas darbus uz dažām nedēļām partrauca Bermonta karaspēka uzbrukums. Jaunizveidotā centrālā iestāde – Ārlietu ministrija – kopa ar citām valdības iestādēm evakuējas uz Cēsim." Tomēr arī kauju laikā ar bermontiešiem 19 ministrijas darbinieki turpināja darbu ienaidnieka artilērijas apšaudītajā galvaspilsēta ministrijas pilnvarota Rīga H. Albata vadībā.⁶ Japiebilst, ka šajā kritiskajā laikā diplomātiskus uzdevumus veica arī vairāki politiķi – A. Buševics, F. Menders, V. Zāmuels.

Ja centrālās iestādes izveide 1919. gada pavasarī joprojām tā arī netika istenota kara apstākļu dēļ, pārstāvniecību tīkla izveidē tika sasniegti vērā ņemami panākumi. Jau 1918. gada 9. decembrī Pagaidu valdības sēdē tika atzīts par vajadzīgu iecelt parstavjus "ziemeļu valstīs, tapat arī Lietuvā, Polijā un Ukrainā". Ministru kabineta locekļi uzmemas "apklausīties pēc kandidātiem un turpmākā sēdē taisīt tālākus lēmumus". 1919. gada janvārī Parīzē Latvijas delegācijas pārstāvju sapulcē tika apspriesta diplomātisko pārstāvju iecelšana. Ministru prezidents K. Ulmanis pieņema lēmumus iecelt V. Zāmuelu par diplomātisko parstavi Varšavā, A. Bergu – Stokholmā, K. Zariņu – Londonā, taču vēlāk iekšpolitisko apstākļu izmaiņu dēļ tos atcēla. Pirmkārt, darbību uzsāka pārstāvniecības Rietumeiropas un Ziemeļeiropas valstīs – Londonā, Kopenhāgenā, Stokholmā, Helsinkos, Parīzē un Berlīnē. Otrkārt, tika atvertas pārstāvniecības bijušās Krievijas impērijas teritorijā – jau 1918. gada decembrī par Pagaidu valdības parstavi Ukrainā tika iecelts K. Bahmanis, par parstavi Lietuva – V. Bandrevičs, bet par parstavi Igaunijā – J. Ramans. V. Bandrevičs gan nevarēja uzsākt savu darbību Viļņā Sarkanās armijas uzbrūkuma dēļ un bija spiests atgriezties Rīgā. Treškārt, tika veidoti informācijas biroji. Šveice jau 1917.–1918. gadā pastāvēja divi: Bāzelē Latviešu informācijas birojs (vadītājs A. Liepiņš) un Bernē *Pro Lettonia* (vadītāja A. Ozoliņa-Krauze); vēlāk informācijas biroji izveidojas arī Kopenhāgenā, Berlīnē un Parīzē. Tieši informatīvajai darbībai 1919. gada bija ļoti liela nozīme. "Latopress" direktors E. Freivalds junija diplomātiskās pārstāvniecības sekretaram Kopenhāgenā K. Ducmanim rakstīja, ka šī pilsēta tiek uzskatīta par galveno centru, no kurienes var saņemt ārpolitisko informāciju. E. Freivalds uzsver, ka informācijas apkopošana un izsūtīšana uzskatāma par K. Ducmaņa galveno uzdevumu, bet sekretāra pienākumus var "tikai blakus izpildīt, ja Jūsu laiks to atļauj". Tas arī bija iemesls, ka pēc viena no pirmajām diplomātiskajām pārstāvniecībām tika atvērta Kopenhāgena. Pārstāvniecības izveidošanas darbi tika uzsākti jau 1919. gada februāra vidū. Dānijas valdība akceptēja diplomātisko parstavi M. Liepu un viņa sekretaru K. Ducmani. "Ar citiem vardiem – Dānijas valdība un citu valstu sūtniecības visnotaļ faktiski akceptē un rēķinās ar Latvijas diplomātisko reprezentāciju arī pirms attiecīgās sankcijas no miera konferences puses," ziņoja K. Ducmanis.¹⁰

Viens no lielākajiem šķēršļiem sekmīgai ārlietu resora darbības organizēšanai 1919. gada pirmajā pusē bija naudas līdzekļu trūkums. Par delegācijas finansiālo stāvokli Parīzē izteiksmīgu liecību sniedz Z. Meierovica raksts pārstāvniecībai Kopenhāgenā 1919. gada maijā:

"Naudas apstākļi Parīzē ir pilnīgi neiespējami. Par aprīli un maiju esam saņēmusi vienīgi 10 000 frankus, kamēr mūsu budžets par to laiku iztaisa 40 000 frankus. Sedzam savus izdevumus ar īsu termiņu aizdevumiem no mūsu kaimiņu delegācijām, bet arī šis avots ir izsmelts, un, kur delegācija uz priekšu ņems naudu, vēl nezin. Darba turpināt bez naudas nevaram, un prieks likvidācijas vajadzīgās summas mums tapat trūkst. Es ļoti bīnos par Ulmana kunga telegrammu, kuru viņš mums piesūtīja, sacīdams, ka budžeta apmieros mēs naudu

*kārtīgi saņemsot. Ir pilnīgi nepielaižama lieta, ka Pagaidu valdība nostada Miera delegāciju tados apstākļos, ka viņai ir jāiet pa Partīzi naudu meklēt. Esam jau tiktāl nokļuvuši, ka tiekam apdziedāti Parīzes revijas (revue) "Les lettons manquent d'argent" [franču val. – latviešiem trūkst naudas]. Ja no Kopenhāgenas jeb Liepajas nauda bez kavēšanas netiek piesūtīta, tad nolieku katru atbildību par sekām."*¹¹

Tikai 1919. gada vasarā apstākļi sāka uzlaboties. Pagaidu valdības iestādes atgriezās Rīgā, līdz ar to bija iespējams uzsākt ārlietu resora organizēšanu piemērotākos apstākļos. No Parīzes Rīgā caur Londonu un Stokholmu 23. jūlijā atgriezās Z. Meierovics. Tika izdotas pirmās pavēles par Ārlietu ministrijas personāla komplektēšanu. Tomēr pārstāvniecībās nesakārtoto administratīvo lietu un naudas trūkuma dēļ joprojām valdīja nenoteiktība. Diplomātiskais pārstāvis Parīzē O. Grosvalds izmīgi ziņoja:

*"Naudas stāvoklis pavisam bēdīgs. Aiztelegrafeju Jumis 12. jūl. uz Kopenhāgenu, un no Jāsu tagadejas rīcības atkarasies viss mūsu liktenis. Ja nedēļas laika nesāņemam naudu, varam nekavējotī likvidēt Delegāciju un Legāciju un pakāt savas mantas. Par mūsu valdības izturēšanos pret Delegāciju augstākā mērā jābrīnās. Ulmaņa kabinets jau kops 27.VI. [tas] i[r], trīs nedēļas, ir pie varas, un mēs pat vēl nezinām kabineta locekļu vārdus. 8. jūl.¹² aiztelegrafejām Ministru Prezidentam Ulmanim, pieprasot, uz kuru adresi (Liepāju vai Rīgu) viņam var telegrāfēt, bet līdz šim nav nekadās atbildes. Visvairāk apbēdina to cilvēku izturēšanās, kas solījušies visu ko darīt un, tikhdz Parīze atstata, pilnīgi aizmirst Delegāciju. Cik lielas cerības bijam likuši uz Čakstes kunga, un kadus skaistus solījumus viņš mums deva. Un tagad par visu šo laiku esam saņēmuši no Čakstes kunga tikai vienu telegrammu [pasvitrots oriģinālā]."*¹³

1919. gada nogalē saistībā ar Bermonta karaspēka uzbrukumu ievērojami pieaug ārlietu resora nozīme, jo valstij bija jāmeklē palīdzība ārzemēs. Diplomātiskie un militārie pārstāvji uzsāka darbību vairākās kaimiņvalstīs (Igaunijā, Polijā un Lietuvā). Pārstāvniecības ārvalstīs darbojās sekmīgi, panākot militāru, politisku un finansiālu atbalstu Latvijas valdībai. 1919. gada nogalē, pēc bermontiešu sakāves, radās papildu stimuls un darbību veicinošs faktors – pārliecība par savām spējām un drošības sajūta. Tas izteikti izpaudās jau 1920. gada sākumā, kad Latvijas ārpolitikas veidotāji kļuva noteiktāki un ieviesa dzīvē Latvijas ārpolitikas koncepciju tuvākajiem gadiem – orientācija uz Baltijas valstu savienības izveidi un *status quo* politikas realizācija reģionā.

Rosība ārpolitiskajā darbībā diktēja nepieciešamību izdarīt pārkārtojumus un uzlabojumus Ārlietu ministrijas struktūrā. 1920. gada sākumā ministrija sastāvēja no Vispārējā departamenta (27 darbinieki) ar Saimniecības nodaļu (11 darbinieki) un Koloniju, bēgļu un gūstekņu nodaļu (4 darbinieki), Politiski-diplomātiskā departamenta ar Antantes, Vācijas, Skandināvijas, Baltijas valstu, Slāvu valstu nodaļām (kopā 26 darbinieki), Ekonomiski-konsulārā departamenta ar Ekonomiskās, Konsulārās, Ārzemju pasu nodaļām (kopā 28 darbinieki), Informācijas departamenta ar Ārzemju propagandas, Speciālo ziņu, Preses, Kurjeru nodaļām (kopā 24 darbinieki) un Juriskonsultācijas (2 darbinieki). Pavisam Ārlietu ministrijā, ieskaitot apkalpojošo personālu, 1920. gada 20. februārī bija 119 darbinieki.¹⁴ Visu 1920. gadu, līdz pat rudenim, notika apspriedes par ministrijas strukturālo pārveidi un nepieciešamo darbinieku skaitu. Ministrs Z. Meierovics bija pārliecināts štatu palielināšanas pretinieks. Ārlietu ministrijas padomes sēdē (padomes locekļi bija ministrijas augstākie ierēdņi) viņš iebilda pret Ekonomiski-konsulārā departamenta direktora v. i. K. Kuškevica ierosinājumu palielināt štatu par 11 vienībām. Ministra viedokli šajā jautājumā raksturo nostāja "pret nenoteiktu vispārējo nodaļu dibināšanu un arī pret lieliem štatiem, un [viņš] lika priekšā pieņemt labāk mazāk labi algotus un spējīgus darbiniekus nekā palielināt štatus"¹⁵. Arī 1919. gada 21. novembra Ārlietu ministrijas padomes sēdē Z. Meierovics norādīja, ka algu jautājumā jāievēro vislielākā ekonomija, paturot ministrijā tikai tos ierēdņus, kas patiešām ir noderīgi un spējīgi veikt savu darbu.¹⁶

1920. gada 11. septembra sēdē, izskatot Ministru kabineta rīkojumu par taupības režīma ieviešanu, padome nolēma reorganizēt ministriju pēc Lielbritānijas Ārlietu ministrijas parauga, izveidojot divus departamentus: Administratīvi-juridisko departamentu (vispārējās funkcijas) un Politiski-ekonomisko departamentu (teritoriālais princips). Veicot izmaiņas, 1920. gada oktobrī Administratīvi-juridiskais departaments pilnībā pārņēma Vispārējā departamenta un Juriskonsultācijas funkcijas, no Informācijas departamenta – Kurjeru nodaļu, bet no Ekonomiski-konsularā departamenta – Ārzemju pasu nodaļu. Administratīvi-juridiskajā departamenta bija sešas struktūrvienības: Kancelejas nodaļa, Bēgļu un koloniju nodaļa (pārzināja pasaules kara bēgļu un latviešu koloniju lietas Krievijā), Ārzemju pasu nodaļa (pārzināja ārzemju pasu lietas), Kurjeru nodaļa, Saimniecības un finanšu nodaļa un Juriskonsultācija. Departamenta štātā tika iekļauta Ārlietu ministra kanceleja, ko devēja arī par Ārlietu ministra kabinetu. Ministra kancelejas priekšnieks jeb kabineta šefs pildīja protokolārās funkcijas un pārzināja ministram personiski adresēto korespondenci. Šajā departamentā bija arī direktora palīga štāta vieta.¹⁷

Politiski-ekonomiskais departaments pilnībā pārņēma Politiski-diplomātiskā departamenta funkcijas, bet daļēji – Ekonomiski-konsularā departamenta un Informācijas departamenta funkcijas. Politiski-ekonomiskajam departamentam bija septiņas struktūrvienības: Austrumu nodaļa (pārzināja Padomju Krieviju, Tuvos un Tālos Austrumus), Baltijas valstu nodaļa (pārzināja Skandināviju, Somiju, Igauniju, Lietuvu, Poliju), Viduseiropas nodaļa (pārzināja Vāciju un Centrāleiropas valstis), Rietumeiropas un Amerikas nodaļa (pārzināja Rietumeiropas, izņemot Vāciju un Centrāleiropu, un Amerikas kontinenta valstis), Preses nodaļa (informēja iekšzemes un ārzemju presi, sniedza materiālus pārstāvniecībām, veicināja starptautisko kultūras sadarbību, sastādīja informatīva rakstura izdevumus), Tautu Savienības nodaļa un departamenta sekretariats (ta pienākumos ietilpa pārstāvniecību ziņojumu apstrāde par saimnieciskajiem un finansiālajiem jautājumiem, politisku un saimniecisku pārskatu un instrukciju sastādīšana pārstāvniecībam to darba koordinēšanai, departamenta vispārējā administratīvā darba daļa).¹⁸

Latvijas sūtniecības ēka Varšavā Polijā. 20. gs. 30. gadi

Reformu gaitā darbinieku skaits samazinājās. Lai taupības nolūkos vēl vairāk samazinātu budžetu, likvidēja pārstāvniecību un konsulātu Šveicē.¹⁹ 1920. gada oktobrī tika likvidēti arī informācijas biroji, to funkcijas nododot diplomātiskajam pārstāvniecībam.

Saimniecisku apsvērumu dēļ netika atvērtas daudzas planotās diplomātiskas pārstāvniecības. Tas liecināja par to, ka projekti tika sastādīti, samērā maz rēķinoties ar budžeta iespējām un patiesajam vajadzībām, bet vairāk ar teoretiskiem apsvērumiem. Jau 1920. gada 5. janvārī Ārlietu ministrijas padomes sēdē Politiski-diplomātiskā departamenta direktora palīgs L. Sēja aizrādīja uz taupības režīma ieviešanu un līdz ar to uz nepieciešamību slēgt dažus no esošajiem konsulātiem vai pārstāvniecībām. Pēc padomes locekļu debatēm tomēr nolēma visus konsulātus saglabāt, kā arī tika paredzēta jaunu pārstāvniecību atvēršana Tālajos Austrumos, Ziemeļamerikā, Dienvidamerikā, Spānijā un Grieķijā.²⁰

1921. gada aprīli atkal notika ministrijas ierēdņu skaita samazināšana. Viduseiropas nodaļu pievienoja Rietumu nodaļai. Katrā Ārlietu ministrijas departamentā palika apmēram 40–45 darbinieki – departamentu direktori, nodaļu vadītāji, sekretāri, atašeji, stenogrāfistes korespondentes, citi tehniskie darbinieki. Kā savā pārskatā atzīmēja Politiski-ekonomiskā departamenta direktors L. Sēja, valsts finansiālo grūtību apstākļos 1920. gada rudenī Ārlietu ministrija mēģināja iet citiem resoriem “pa priekšu ar labu piemēru”, samazinot darbinieku skaitu par apmēram 45 cilvēkiem, bet 1921. gada aprīli – pēc jaunas revīzijas – vēl par 10 cilvēkiem. L. Sēja rakstīja: “Tas, protams, ir joprojām nesamērīgi liels skaits.” Tika organizēti mašīnrakstītāju kursi, vienkāršota finansiālo norēķinu kārtība, paredzēts, ka savu darbību sakarā ar bēgļu lielākās daļas atgriešanos dzimtenē beigs Bēgļu un koloniju nodaļa. Tādējādi 1922. gada janvārī ministrijā paliktu tikai 60 darbinieki.²¹ Tomēr tik strauju darbinieku skaita samazināšanu panākt neizdevās. Ja 1920. gada janvāra sākumā ministrijā strādāja 144 darbinieki, tad janvāra vidū – 131, 1921. gadā – 87, 1922. gadā – 84 un 1924. gadā – 74 darbinieki. 1925. un 1926. gadā darbinieku skaits palika nemainīgs – 72 cilvēki.²²

Kaut arī 1919. gada augustā tika noteikta Ārlietu ministrijas iekārta,²³ tomēr jau tad bija skaidrs, ka turpmākajos gados tajā tiks veiktas nepieciešamās izmaiņas. Visa valsts pārvaldes struktūra šajā laikā tika veidota no jauna, un līdz pat Satversmes pieņemšanai pastāvēja neskaidri nodalītas funkcijas starp valsts pārvaldes iestādēm. Ar likumu nebija stingri noteiktas ne kompetences robežas, ne pienākumi un atbildība par attiecīgu darbības nozari. Izveidojās pat kuriozas situācijas, kad ziņas par pastāvošajām valdības iestādēm nevarēja iegūt no likumdošanas aktiem, jo tie vēl nebija izdoti, bet vienīgi pēc izkārtnēm un uzrakstiem pie dažādu valsts iestāžu durvīm. 1921. gada maijā tieslietu ministrs R. Benuss aicināja ārlietu ministru sniegt informāciju par Ārlietu ministrijas struktūrvienībām un “kādas apmēram lietu kategorijas pārzin katra no šīm sastāvdaļām”²⁴.

Jaunās valsts pārvaldes iestāžu izveide ne vien, gluži dabiski, saskārās ar objektīvām organizatoriskajām problēmām, bet tai negāja secen arī subjektīva rakstura sarežģījumi – piemēram, darbinieku korupcija. Tomēr atšķirībā no Apgādības ministrijas vai dažām kara resora daļām Ārlietu ministrija neatradās korupcijas skandālu degpunktā.²⁵ Tās darbība nebija saistīta ar lielu naudas līdzekļu pārvaldīšanu un nozīmīgu nekustamo īpašumu apsaimniekošanu.

Pēc 1921. gada Ārlietu ministrijas iekārta kopumā mainījās nenozīmīgi. 1924. gadā taupības nolūkā tika likvidēts Politiski-diplomātiskā departamenta direktora postenis. 1922. gada novembrī valdības pieņemtie “Noteikumi par dienestu Ārlietu ministrijā”²⁶ noteica, ka darbiniekus, kuriem nevarēja atrast piemērotu posteni (parasti tie bija augstākā ranga ierēdņi – sūtņi), ieskaitīja ārlietu ministra rīcībā – bet ne ilgāk par sešiem mēnešiem. Ja šajā laikā ierēdnis netika iecelts jaunā amatā, viņu atskaitīja Ārlietu ministrijas pārziņā bez algas (ne ilgāk par laiku, ko ierēdnis pavadījis aktīvajā dienestā, un ne vairāk par pieciem gadiem). Piemēram, R. Liepiņš no 1936. gada, būdams Rīgas pil-sētas galva, vienlaicīgi bija arī ministrijas pārziņā.

1930. gadā Ārlietu ministrijas Juridiskā nodaļa izstrādāja jaunu ministrijas iekārtas projektu. Pamatots tika saglabāta iepriekšējā iekārta. Lai saskaņotu politisko nodaļu darbību, atjaunoja 1924. gadā taupības nolūkā likvidēto Politiski-ekonomiskā departamenta direktora posteni. Bija paredzēts nodibināt arī Konsulāro nodaļu, taču tās izveide aizkavējās (tika nodibināta 1931. gada septembrī), savukārt iecerētā Saimnieciskās politikas nodaļa tā arī netika izveidota.²⁷ 1938. gadā, veicot plašākus pārkārtojumus, izveidoja jaunu departamentu – Līgumu departamentu.

Lai spriestu par Latvijas Ārlietu ministrijas struktūras principu izveidošanu, var salīdzināt tās uz-būvi ar attiecīgām iestādēm kaimiņvalstīs. Zviedrijā ministrija organizatoriski bija sadalīta pēc izska-tāmo lietu satura, nevis pēc reģionālā principa. Tas nozīmēja, ka, piemēram, materiāli par Latviju va-rēja attiekties uz vairākām nodaļām.²⁸ Līdzīgi izveidota bija arī Igaunijas Ārlietu ministrija.²⁹ Šāda ministriju struktūras izveide tika pamatota ar līdzekļu taupīšanu, un tas bija būtiski nelielām valstīm.

Latvijas Ārlietu ministrijas uzbūve visvairāk līdzinājas Polijas Ārlietu ministrijas uzbūvei. Gan Rīgā, gan Varšavā Ārlietu ministrija tika veidota pēc jaukta reģionāla un lietu satūra principa (abu valstu valdības lielā mērā sava ārlietu resora izveidē bija izvēlējušās par paraugu Lielbritānijas Ārlietu ministrijas uzbūvi), vienīgi ņemot vērā tas valsts lielumu un svarīgumu, ar kuru tika risināti konkrēti attiecību jautājumi. Tomēr Polijas ministrijas struktūra bija ievērojami apjomīgāka un saskaldītāka, veidojot īpašas nodaļas, piemēram, Ārzemēs dzīvojošo poļu nodaļu, Emigrācijas politikas nodaļu u. c.¹⁰

Dažas valstis sakarā ar reformu tika likvidētas vai izveidotas pārstāvniecības – pavisam 20.–30. gados Latvija diplomātiski bija pārstāvēta 31 valstī un Tautu Savienība, sūtniem rezidējot 16 valstīs. Sakoties Otrajam pasaules karam, Latvija kara apstākļu dēļ dažas valstis sūtniecības slēdza, un 1940. gada jūnijā valstu skaits, ar kurām Latvijai pastāvēja diplomātiskas attiecības, bija nedaudz samazinājies – līdz 26 (sūtni rezidēja 14 valstīs, un Tautu Savienībā Latviju pārstāvēja pastāvīgais delegāts). Savukārt Latvija 1918.–1940. gadā kopumā darbojās 31 ārvalsts diplomātiskā pārstāvniecībā, bet 1940. gada jūnijā – 25 pārstāvniecības. 20.–30. gados Latvijai kopumā bija bijušas 248 konsularās pārstāvniecības, taču 1940. gada jūnijā bija palikušas 197, daudzas tika slēgtas Otrā pasaules kara apstākļu dēļ.¹¹ Salīdzinājumam var minēt, ka Igaunijai 30. gadu beigās bija apmēram 10 diplomātisko pārstāvniecību Eiropas valstīs un ap 150 konsularo pārstāvniecību.¹² Savukārt Lietuvas ārlietu dienesta štatu saraksta bija paredzēti 16 sūtnu amati.¹³ Latvijas situāciju šajā jomā raksturo, piemēram, Ārlietu ministrijas darbības pārskats par 1925. gadu. Šajā gadā

Latvijas ģenerālkonsulāts Ņujorkā ASV. 20. gs. 20.-30. gadi

ievērojami tika palielināts Latvijas pārstāvniecību skaits ārzemēs. 1925. gada 1. janvārī bija 88 pārstāvniecības (10 sūtniecības, 4 karjeras ģenerālkonsulāti, 2 goda ģenerālkonsulāti, 8 karjeras konsulāti, 34 goda konsulāti, 1 karjeras vicekonsulāts un 29 goda vicekonsulāti vai konsulārās aģentūras), bet 1926. gada 1. janvārī – jau 124 pārstāvniecības. Tas bija ievērojami mazāk nekā daudzām citām valstīm (piemēram, Dānijai šajā laikā bija 591 pārstāvniecība, Zviedrijai – 620, Norvēģijai – 616), taču pietiekoši, lai efektīvi aizstāvētu valsts un tās pilsoņu intereses ārpus Latvijas.³¹

Līdz 1934. gadam lēmumu pieņemšana ārlietās liela mērā bija ārlietu ministra prerogātīva. Citas amatpersonas lēmumu pieņemšanas procesā gandrīz netika iesaistītas. Savas iespējas iespaidot ārpolitiku maz izmantoja Valsts prezidents, arī Saeimas Ārlietu komisijas ietekme bija samērā neliela, un tā vairāk saistījās ar personu izvēli sūtņu amatam un budžeta jautājumu apspriešanu. Tomēr lielas izmaiņas ārlietu resora budžetā līdz pat 1940. gadam nenotika. Finanšu līdzekļi bija samērā mazi, un ārlietu resorā strādājošās amatpersonas Saeimas darbības posmā (1922. gada novembris – 1934. gada maijs) to skaidroja ar Budžeta komisijas locekļu ārpolitiskās izpratnes trūkumu.³² Tomēr arī pēc 1934. gada valsts apvērsuma Ārlietu ministrijai piešķirtie budžeta līdzekļi saglabājās iepriekšējā līmenī. Resora pastāvēšanas laikā tie svārstījās no 1,1% 1918.–1920. gadā līdz 1,7% 1922./1923. gadā un 1937./1938. gadā, vienīgi 1921./1922. gadā sasniedzot 2,7% no budžeta kopapjoma.³⁶

Zināms demokrātijas elements resora jautājumu apspriešanā bija Z. Meierovica ieviestās ministrijas vadošo darbinieku apspriedes, kuras notika reizi nedēļā, bet vēlāk netika turpinātas. Ministrijas darbības sākuma posmā 1919.–1920. gadā un 1927.–1928. gadā (ministra F. Cielēna laikā) tika sasauktas Ārlietu ministrijas padomes sēdes. Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma lēmumus būtībā vienpersoniski pieņēma ministrijas ģenerālsekretārs, vēlākais ārlietu ministrs V. Munters, lai gan visi svarīgākie ārpolitiskie jautājumi tika saskaņoti ar K. Ulmani.

ĀRLIETU RESORA DARBINIEKI RESORA DARBĪBAS SĀKUMĀ

Pirmie Latvijas Pagaidu valdības parstāvji, kas nepārprotami veica diplomātiskas un konsulāras funkcijas, tika iecelti jau 1918. gada beigās (J. Ramans Igaunijā, K. Bahmanis Ukrainā un V. Bandrievs Lietuvā), turpmākajos mēnešos pārstāvjus iecēla arī citās valstīs. Tomēr starptautiskajām konvencijām atbilstošas diplomātiskās un konsulāras darbības veikšanu ierobežoja Latvijas valsts starptautiskais statuss līdz starptautiskajai atzīšanai. Tādēļ minēto amatpersonu amatu nosaukumi atšķiras no vēlākajiem – sākotnēji tie bija Latvijas Pagaidu valdības pārstāvji, diplomātiskie pārstāvji, diplomātiskie un konsulārie aģenti. Viņu funkcijas, neraugoties uz formālajiem ierobežojumiem, tomēr bija ļoti līdzīgas citu neatkarīgo valstu pārstāvju funkcijām.

Pārstāvju iecelšana bijušās Krievijas impērijas Pilsoņu kara pārņemtajā teritorijā norisinājās dažādos veidos. Daļu pārstāvju iecēla ar Latvijas Pagaidu valdības rīkojumu, tomēr lielāko daļu, ņemot vērā sakaru grūtības, iecēla un apstiprināja valdības pilnvarotais pārstāvis vai pat viņa pilnvarotā persona. Vēlāk Latvijas ārlietu resors dažus no viņiem (Dienvidkrievijā un Ziemeļkrievijā ieceltos) atzina par Pagaidu valdības pārstāvjiem. Piemēram, K. Bahmanis, kā jau minēts, par pārstāvi Ukrainā un vēlāk Dienvidkrievijā tika iecelts jau 1918. gadā, pēc tam uzsākot pilnvaroto pārstāvju tīkla izveidi reģionā. 1920. gadā Jekaterinodarā (tag. Krasnodara) lielnieku nogalinātā Pagaidu valdības pārstāvja V. Grinberga un 1921. gada februārī apcietinātā un martā Jekaterinodarā nošautā konsula Rostovā J. Kovaļevska³⁷ ģimenei valdība vēlāk maksāja pensiju.

Savukārt pārstāvjus Sibīrijā un Tālajos Austrumos, kurus amatā bija iecelusi Latvijas Pagaidu valdības pārstāvji, vēlāk neatzina par oficiāliem resora darbiniekiem. Piemēram, Pagaidu valdības pārstāvji Vladivostokā J. Mazpolis un M. Skujiņš iecēla T. Girgenonu par pārstāvi Blagoveščenskā, Kobe dzīvojošo J. A. Ozoliniu – par pārstāvi Japānā, P. Freibergu – par pārstāvi Čītā, M. Trumpi – par diplomātisko pārstāvi un konsulāro agentu Verhņeudinska (tag. Ulanude), J. Meiju – par pārstāvi Novonikolajevskā (tag. Novosibirska), Vilipu – Krasnojarskā, P. Pakalniņu – par pārstāvi Irkutskā⁸ (J. Meiju un Vilipu noslepkavoja padomju varas iestādes⁹). Arī J. Skuja, kurš bija Latvijas pārstāvja agents Sibīrijā un Tālajos Austrumos, pēc pieprasījuma izsniegt viņam izziņu par darbu ārlietu resora, 1929. gada saņēma Ārlietu ministrijas atbildi, ka viņš nav bijis iecelts ne ar ministrijas, ne valdības rīkojumu, tādēļ nav uzskatāms par bijušu valsts dienestā. Tomēr 1919.–1920. gadā, kad vairums no nosauktajiem uzņēmās pārstāvja pienākumus, kara un haosa apstākļos nebija iespējams panākt saskaņotu rīcību ar ministriju – un tādēļ J. Mazpolis un M. Skujiņš Vladivostokā, ieceldami pārstāvjus, pamatoti rīkojās atbilstoši vietejiem apstākļiem.

Lai gan Pagaidu valdības pārstāvju pienākumi un tiesības netika noteiktas īpašās instrukcijās, viņu darbības galvenais mērķis bija Latvijas pilsoņu tiesību aizsargāšana, personu apliecināšanu dokumentu izdošana un galvenais – bēgļu repatriācijas sekmēšana. Pārstāvji nereti bija vienīgie valdības oficiālas informācijas izplatītāji, reizēm viņi veica arī noteiktas diplomātiskās funkcijas. Pagaidu valdības pārstāvis K. Bahmanis apsardzības ministra izdotajā pilnvara 1919. gada 8. martā nodēvēts par sūtni “pie valdībam, kas nodibinājušas bijušās Krievijas dienvidos”. Viņam tika dotas pilnvaras iespēju robežās nodibināt konaktus ar latviešiem, kas atradās šo teritoriju karaspēka daļās, panākt mobilizēto pilsoņu atbrīvošanu no karadienesta un gādāt, lai viņi tiktu sūtīti uz Latviju dienēt nacionālajā armijā.¹⁰ Ārlietu ministrs Z. Meierovics V. Krauzem Murmanska un A. Ikneram Arhangeļskā deva skaidrus norādījumus: 1) bēgļu atgriešanās nodrošināšana, šajā sakarā kontaktējoties ar sabiedrotajiem, 2) līdzekļu vākšana Pagaidu valdībai, 3) rūpes par nacionālā karaspēka daļu izveidi, īpaši balstoties uz Lielbritānijas pārstāvjiem.¹¹ Pārstāvja amata pienākumi lielā mērā atbilda konsulāro pārstāvju tradicionālās darbības lokam. Vel vairāk – dažos gadījumos šie pārstāvji tiešām tika uzskatīti par konsuliem. A. Iknera pilnvaras Arhangeļskā 1919. gada vasara atzina tikai briti, bet neatzina vietējo pretlielnieciska krievu valdību un Francijas pārstāvi. Savukārt Padomju Krievijas valdība par konsulātu atzina parstāvnieceību Rostovā pie Donas (ar cirkularu, kas tika publicēts Tautas Komisāru Padomes laikraksta “Izvestija” 1920. gada janvārī). Atzišanas jautājumu sarežģīja arī nesaskaņas vietējo latviešu vidū. Lielnieciski noskaņotie gaidīja pretlielniecisko valdību krišanu un tādēļ nevēlējās saistīties ar “balto” pārstāvjiem, savukārt citiem bija nepieņemami paši parstāvji.¹²

Ne visiem ieceltajiem Latvijas Pagaidu valdības pārstāvjiem izdevās uzsākt darbību. Latviešu sabiedriskajam darbiniekam Odesā P. Priedītīm slepus no lielnieku varas tika piešķirtas pilnvaras “izpildīt pagaidām Latvijas priekšstāvja vietu Dienvidkrievijā un Krīma, izdodot nacionālos dokumentus un aizstāvēt Latvijas pilsoņu intereses agraka krievu konsulāra ustava apmēros”, taču reālu darbību viņam uzsākt neizdevās.¹³ Lielniecisku iebrukuma dēļ darbību Baku uzsākt nespēja arī konsuls L. Leija.

Pilsoņu kara pārņemtajā Krievijā apstākļi dažādas valsts daļās ievērojami atšķīrās, taču līdz 1920. gada 11. augustam, kad tika noslēgts Latvijas un Padomju Krievijas miera līgums, Pagaidu valdības pārstāvju darbība bija iespējama lielākoties tikai tajās teritorijās, kuras atradās pretlielniecisko spēku kontrolē. Tomēr arī dažādo pretlielniecisko valdību attieksme pret Latvijas pārstāvjiem bija atšķirīga.

Pilsoņu kara haoss Krievijā sarežģīja ne vien politiskos apstākļus, bet bieži vien pārstāvju pienākumu izpildīšanu ārkārtīgi apgrūtināja arī pilnīgs saimnieciskais sabrukums. Pasta un telegrāfa

sakari darbojās nekārtīgi, sūtījumi pienāca ar lielu novēlošanos (ja vispār pienāca). Līdz ar to informācijas, kā arī naudas līdzekļu nosūtīšana bija apgrūtināta. K. Bahmanis vēlāk rakstīja, ka "nekādus līdzekļus Kara Ministrs tā laika apstākļos man piesūtīt nevarēja un no lielā darba bija jāveic viss tas, ko var darīt bez līdzekļiem. Tādēļ par naudas summām man nekādi norēķini nebija jānodod. Galvenais, kas tanī laikā vispirms bija jānokārto, bija tas, lai latviešus atzīst par ārzemniekiem, lai viņus nemobilizē un mobilizētos lai atsvabina no armijas. Pārsūtīt viņus uz dzimteni organizēti es nevarēju; sauszemes ceļus bija aizņēmuši pilsoņu kara cīnītāji, un ūdensceļiem man nebija līdzekļu."⁴⁴

Lielākā daļa Pagaidu valdības pārstāvju kādreizējās Krievijas impērijas teritorijā bija rosīgākie latviešu sabiedriskie darbinieki, kā arī latvieši ar labu izglītību un reputāciju sabiedrībā. Daudzi jau iepriekš bija veikuši Pirmā pasaules kara bēgļu organizēšanas darbu vai darbojušies vietējās latviešu biedrībās un baudīja uzticību vietējā latviešu sabiedrībā.

Latvijas diplomātiskā dienesta pirmsākumos līdz valsts starptautiski tiesiskajai atzīšanai *de iure* Latviju nevarēja pārstāvēt pilntiesīgi sūtņi, tāpēc Eiropas valstīs tika iecelti diplomātiskie pārstāvji vai rezidējošie ministri.⁴⁵ 1919. gada 9. aprīlī par Latvijas Pagaidu valdības diplomātisko pārstāvi Helsinkos tika iecelts K. Zariņš, kurš dienesta vietā ieradās tikai gada beigās. Viņš oficiāli tika nosaukts par diplomātisko pārstāvi (*Répresentant Diplomatique*). Sarakstē K. Zariņš atzina, ka Helsinkos, neraugoties uz tā brīža Latvijas statusu, attieksme pret viņu bijusi kā pret neatkarīgas valsts sūtņi. Lietuvā un Igaunijā diplomātisko pārstāvju iecelšana norisinājās jau agrāk, jo abām kaimiņvalstīm neradās iebildumi pret Latvijas pārstāvju statusu.⁴⁶ Iebildumi radās Polijas valdībai pret jau apstiprināto pārstāvi A. Ķeniņu viņa darbības dēļ (Polijas varas iestādes uzskatīja, ka A. Ķeniņš aizstāv Latvijas intereses, pilnīgi nerēķinoties ar Polijas viedokli). Tomēr ministrijas Politiski-ekonomiskā departamenta direktors L. Sēja, konstatējot piemērotu kandidatūru trūkumu, secināja, ka, "par nožēlošanu, šie "gari" [domāts – atbilstoši kandidāti] Ārlietu ministrijā nebūt nemaldās bez darba apkārt"⁴⁷.

Grūtības diplomātisko pārstāvju izvēlē izpaudās arī gadījumos, kad atsevišķi kandidāti dažādu iemeslu dēļ atteicās no piedāvātā amata. Piemēram, tā rīkojās 1919. gadā par diplomātisko pārstāvi Igaunijā ieceltais ārsts J. Libietis⁴⁸ un sabiedriskais darbinieks A. Bergs, kuru paredzēja iecelt par pārstāvi Stokholmā.⁴⁹ J. Libietis turpināja darbību medicīnas jomā, bet A. Bergs iesaistījās politikā.

1920. gada 13. februārī Latvijas valdība pieņēma pagaidu noteikumus par priekšstāvju iecelšanu ārzemēs. Tie noteica, ka: 1) diplomātiskos priekšstāvjus un konsulus iecel Ministru kabinets pēc ārlietu ministra priekšlikuma, 2) tirdzniecības, apgādības, finanšu un kara resora pārstāvjus iecel attiecīgais resors saziņā ar ārlietu ministru un apstiprina Ministru kabinets, 3) diplomātisko pārstāvniecību, konsulu u. c. pārstāvniecību ierēdņus iecel ārlietu ministrs.⁵⁰ Minētie noteikumi bija pamatā vēlākajiem normatīvajiem aktiem, kas regulēja ārlietu dienesta darbību.

Komplektējot jaunās ministrijas personālu, ārlietu resora vadībai nebija lielas izvēles iespējas. Dienestā tika iesaistītas galvenokārt personas ar svešvalodu zināšanām un augstāko izglītību. Tikai viens no Latvijas ārlietu resora darbiniekiem (G. Lerhe) agrāk bija darbojies cariskās Krievijas diplomātiskajā dienestā. Liela daļa diplomātisko pārstāvju agrākajos gados bija bijuši rosīgi sabiedriskie darbinieki, dažādu humanitāro specialitāšu pārstāvji. Būtībā jaunās valsts diplomātisko dienestu raksturoja tās darbinieku sabiedriskās darbības, izglītības, kā arī ideoloģiskās orientācijas dažādība. Liela daļa amatpersonu ārlietu dienestu drīz vien atstāja, jo izrādījās tam nepiemērota. Jāatzīmē, ka valodu prasmes dēļ darbam ministrijā tika pieņemti pat vairāki ārzemnieki – Šveices, Somijas un Francijas pilsoņi.

ĀRLIETU RESORA DARBINIEKI 20.–30. GADOS

Saskaņā ar 1922. gada novembri valdības apstiprinajumiem "Noteikumiem par dienestu Ārlietu ministrija" (sk. 6. pielikumu) dienests ministrija tika iedalīts **diplomātiski-konsularajā** un tehniskajā dienestā. Savukārt diplomātiski-konsularais dienests dalījās **sešās pakāpēs**. Pirmajā pakāpē bija iekļauti I šķiras ārkārtējie sūtņi un pilnvarotie ministri, otrajā – II šķiras sūtņi un pilnvarotie ministri, rezidējošie ministri, pastāvīgais delegāts Tautu Savienībā, **departamentu direktori**, ģenerālkonsuli, trešajā – pilnvarotie lietveži, sūtniecības padomnieki, nodaļu vadītāji, I šķiras konsuli, ceturtajā – I šķiras sekretāri, II šķiras konsuli, piektajā – II šķiras sekretāri, vicekonsuli, sestajā pakāpē – atašēji, konsulārie aģenti. Visi pārējie ierēdņi, arī III šķiras sekretāri piederēja pie tehniskā dienesta kā valsts civildienesta darbinieki. 1932. gada Valsts civildienesta nolikumā ka atsevišķa – 10. nodaļa bez grozījumiem tika iekļauti 1922. gada "Noteikumi par dienestu Ārlietu ministrija". 1937. gada martā Valsts civildienesta nolikuma tika izdarīti grozījumi, saskaņā ar kuriem dienesta pakāpju skaits Ārlietu ministrija tika samazināts no sešām uz piecām, kā arī III šķiras sekretāri – iekļauti diplomātiski-konsularajā dienestā. Autoritārā režīma izdarīto minēto pargrozījumu īpatnība bija tāda, ka tie paredzēja vienīgi iespēju attiecīgos amatos esomas personas iecelt attiecīgās dienesta pakāpēs, bet ne automātisku viņu ieskaitīšanu tajās, iecelot amatos. Tehniskajā dienestā ietilpa tadī amati ka, piemēram, stenografistes, mašīnrakstītājas, šveicari, kurjeri utt. Ministrijas darbību vadīja ārlietu ministrs – līdz 1934. gada 15. maijam ministru amatā (valdības sastāvā) apstiprināja Saeima. Ministrijas darbību pārzināja **ģenerālsekretars**, kurš ministra prombūtnes laikā vadīja ārlietu resoru (1934.–1936. gada to darīja V. Munters, kad ministra amatu ieņēma Ministru prezidents K. Ulmanis). No 1925. gada decembra līdz 1926. gada maijam pastāvēja ministrijas parvaldnieka amats, un to ieņēma H. Albats, kurš šajā laikā pildīja arī ministra pienākumus (bez balsstiesībām Ministru kabinetā). Departamentu

Latvijas delegācija Baltijas valstu ārlietu ministru konferencē 1937. gada decembrī Tallinā (no LVKFFDA fondiem)

direktori un nodaļu vadītāji bija atbildīgi par sev pakļauto struktūru vadību. Ministrijā, tāpat kā pārsāvnniecībās ārzemēs, strādāja arī I un II šķiras sekretāri, kā arī tehniskais personāls.

Pēc 1921. gada 26. janvāra, kad Latvijas valsts neatkarība tika atzīta *de iure*, diplomātiskie un konsulārie pārstāvji ieguva oficiālu statusu un tika iekļauti attiecīgo ārvalstu diplomātiskajos un konsulārajos sarakstos. Līdz ar šīm izmaiņām viss diplomātu un konsulāro darbinieku korpuss tika ierakstīts sarakstos atbilstoši starptautiskajām tradīcijām un noteikumiem.

Saskaņā ar Vīnes kongresā 1815. gadā izstrādāto diplomātisko attiecību reglamentu diplomātiskie pārstāvji tika sadalīti vairākās starptautiski atzītās pakāpēs. Pirmajā pakāpē tika ierindots vēstnieks (franču val. – *l'Ambassadeur*), kurš tika uzskatīts par savas valsts galvas tiešu pārstāvi pie otras valsts galvas. Vēstniekam tika pielīdzināts arī apustuliskais nuncijs (franču val. – *Nonce apostolique*) – Svētā Krēsla (Vatikāna) diplomātiskais pārstāvis. Latvijai līdz 1991. gadam vēstnieku nebija. Otrajā pakāpē bija ieskaitīts ārkārtējais sūtņis un pilnvarotais ministrs jeb sūtņis (franču val. – *Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire*), kuram tika pielīdzināts pāvesta internuncijs. Latvijas diplomātiskie pārstāvji kopumā dažādos laika posmos bija akreditēti Albānijā, Argentīnā, ASV, Austrijā, Beļģijā, Brazīlijā, Bulgārijā, Čehoslovākijā, Dānijā, Dienvidslāvijā, Francijā, Grieķijā, Igaunijā, Itālijā, Lielbritānijā, Lietuvā, Luksemburgā, Nīderlandē, Norvēģijā, Polijā, Portugālē, PSRS, Rumānijā, Somijā, Spānijā, pie Svētā Krēsla (Vatikānā), Šveicē, Turcijā, Ungārijā, Vācijā un Zviedrijā. Lielākā daļa sūtņu bija akreditēti vairākās valstīs vienlaikus (šajos gadījumos vienā no valstīm atradās sūtņa rezidence – sēdekļis, bet pārējās valstīs bija devušas akceptu par rezidences atrašanos citā valstī). Sūtņis pārstāvēja savas zemes intereses attiecīgajā ārvalstī un informēja Latvijas valdību par šīs valsts ārpolitisko un iekšpolitisko situāciju, kā arī sniedza nepieciešamo informāciju par savu valsti attiecīgās ārvalsts iestādēm.

Profesionālā diplomātija Latvijā veidojās vienlaicīgi ar pašu valsti, un atbilstošu personu sūtņa amatam Latvijā nebija daudz. Kandidātu izvēli sūtņa amatam noteica gan personas izglītība, gan

Latvijas sūtņa L. Eka akreditācija Varšava Polijā. 1938. gads

politiskā pieredze, gan arī spēja darboties diplomatu aprindās. Nenoliedzami, ka sūtņu un diplomātisko pārstāvju iecelšana ārvalstīs bija saistīta arī ar politisko faktoru. Tā ka sūtņi tika apstiprināti Saeima pēc ārlietu ministra priekšlikuma un ar Saeimas Ārlietu komisijas piekrišanu, daudzas partijas centās panākt savu pārstāvju iecelšanu sūtņu amatā. Nereti jau esošajiem sūtņiem, lai nodrošinātu turpmāko palikšanu amatā, vajadzēja nodrošināties ar politisko "aizmuguri". Tomēr demokrātijas laikposma, t. i., 1918.–1934. gadā, politisko partiju iekļaušanās sūtņu apstiprināšanā bija samērā niecīga. Resora vadība gandrīz visu laiku atradās labējas partijas – Latviešu zemnieku savienības rokās, šīs partijas biedri vai atbalstītāji bija arī liela daļa sūtņu (M. Valters, O. Grosvalds, Ē. Feldmanis, V. Bandrevičs, J. Seskis). Tomēr ilglaicīgi sūtņu amatā darbojas arī vairāki socialdemokrāti (G. Bisenieks, F. Cielēns, V. Salnais). Uzskatāms piemērs partejiskai sūtņa iecelšanai bija 1923. gada 6. augusta Ministru kabineta locekļu un Saeimas frakciju pārstāvju apspriedē panākta vienošanās, kas paredzēja par sūtņi Maskava iecelt partijas "Demokrātiskais centrs" kandidātu K. Ozolu, par padomnieku – A. Birznieku (viņš gan nepiedereja nevienai politiskajai partijai), bet par I skiras sekretāru – kādu sociāldemokrātu maziņu kandidātu.⁵¹

Lai gan resoram daudzus spējīgus darbiniekus piesaistīja tieši iespēja veikt dienestu ārvalstīs, tomēr dažkārt pastāvēja centieni izvairīties no atsevišķam norikojuma vietām. Visnepopulārāka bija Maskava Padomju Savienībā (lidz 1922. gada decembrim – Padomju Krievija). Totalitārā lielvalstī bija sarežģīti darba apstākļi un niecīgas atpūtas iespējas, ka arī pastāvēja varbūtība tikt kompromitētiem ar safabricētām lietām, kuras ierosināja pret savas valsts pilsoņiem. Sūtniecības padomnieks Maskavā A. Birznieks rakstīja:

"[...] te Maskava vīsiem ir ļoti labi zināms, ka lielnieku cietumos tiek fabricēti ne tikai višāda veida uopratināšanas protokoli, bet tiek radīti pat materiāli lieliem tiesu procesiem. Ja būs vajadzīgs kompromitēt kādu arzeniju sūtniecības darbinieku, apvainojot viņu kāda nozieguma, GPU [Главное политическое управление – Galvenā Politiska parvalde] katra laika atradīs i vajadzīgos materiālus, i lieciniekus, i lietiskos pierādījumus, ka tas notiek visos procesos, kuri te tiek iuscenēti vienas vai otras sūtniecības kompromitēšanai, skatoties pēc acumērklīgas vajadzības. Sevišķi daudz to ir piedzīvojuši poli, igauņi un arī mes. Zināms, grūtāka stāvoklī nonāk ārlietu komisariats, ja no viņa pieprasa KONKRETUS [izcelts oriģinālā] materiālus viena otra apvainota pilsoņa vainas pierādīšanai."'⁵²

Vairums par priekšrocību uzskatīja darbu lielajos Rietumeiropas centros – Londonā, Berlīnē, Parīzē u. c. Dažkārt iebildumi pret sūtņa kandidāturu radās ārvalstīm, kuras aicināja Latvijas pusi izvēlēties citu personu sūtņa amatam. Piemēram, 20. gadu sākumā Padomju Krieviju neapmierināja J. Vesmanis Maskavā, bet Poliju – jau pieminētais A. Keņiņš Varšavā. Šī iemesla dēļ Latvijas valdība bija spiesta viņus nomainīt.

Pēc 1934. gada 15. maija valsts apvērsuma būtiskas izmaiņas sūtņu sastāva nenotika. Vienīgā izņēmumā bija F. Cielēna atcelšana no sūtņa amata Parīzē un sūtņa Kauņa L. Ēka iecelšana finanšu ministra amatā. 1934. gada 18. jūlija vēstulē F. Cielēnam Ministru prezidents K. Ulmanis, pamatojot pieprasījumu ar viņa piederību LSDSP un "jaunajiem apstākļiem mūsu valsts dzīvē", uzaicināja F. Cielēnu uzrakstīt atlūgumu, paziņojot, ka pretējā gadījumā viņš tiks atlaists.⁵³

Trešajā pakāpē diplomātisko darbinieku sarakstā ierindojās rezīdējošie ministri (franču val. – *Ministre Résident*). Tomēr jau 20. gadu vidū šajā amatā gandrīz neviens netika iecelts, kaut arī līdz pat 1940. gadam "Noteikumi par dienestu Ārlietu ministrijā" paredzēja rezīdējošo ministru iecelšanu. No Latvijas diplomātiem rezīdējošo ministra amatu 20. gadu sākumā vairāk nekā gadu ieņēma V. Bandrevičs Kauņā un J. Seskis Tallinā.

Ceturtajā pakāpē ieskaitīja pilnvaroto lietvedi (franču val. – *Chargé d'Affaires*), kurš bija pilnvarots pie attiecīgās valsts ārlietu ministra. Brazīlijā un Argentīnā Latvijas sūtniecību vadīja tikai

pilnvarotais lietvedis, nevis sūtnis. Savukārt pagaidu pilnvarotie lietveži (franču val. – *Chargé d’Affaires ad interim*), lielākoties I šķiras sekretāri, izpildīja sūtņa pienākumus, kad sūtnis bija atstājis amatu, bet jaunieceltais vēl nebija uzsācis pildīt dienesta pienākumus, vai sūtņa prombūtnes laikā. Par pagaidu pilnvaroto lietvedi varēja iecelt jebkuru sūtniecības darbinieku.

Vairākās Latvijas sūtniecībās darbojās padomnieki, kuri visbiežāk aizvietoja sūtņus viņu prombūtnes laikā, uzturot dažāda rakstura kontaktus starp pārstāvniecību un attiecīgās valsts iestādēm.

20.–30. gados ārlietu resora sekretāri tika iedalīti trijās šķirās. I šķiras sekretāri bija atbildīgi par sūtniecības lietvedību un kancelejas personāla vadību. II un III šķiras sekretāri nodarbojās ar lietvedības, organizatoriskajiem, ziņojumu projektu sastādīšanas u. c. pārstāvniecības darbiem. Ārlietu dienesta pastāvēšanas pirmajos gados par sekretāriem lielākoties tika pieņemtas personas, kurām bija augstākā izglītība un svešvalodu zināšanas. Pakāpeniski sekretāru institūts nostabilizējās. Personālsastāva izmaiņas kļuva nenozīmīgas, daudzi no sākotnējiem III šķiras sekretāriem un atašējiem vēlāk sasniedza samērā augstus amatus. Nepieciešamības gadījumā sīkākas instrukcijas sekretāru darbībai izstrādāja arī sūtni.⁵⁴ Sūtnis Polijā L. Ēķis, raksturojot īpašības, kādas nepieciešamas I šķiras sekretāram, 1939. gadā rakstīja, ka tam jābūt aktīvam, ar pietiekošu diplomātisko praksi, “derētu arī, lai būtu pietiekoši reprezentatīvs, jo ārējā uzstādīšanās šeit spēlē lielu lomu. Absolūti nepieciešams, lai jaunais sekretāra kandidāts pietiekoši pārvaldītu franču valodu, jo bez tās viņš būtu šeit kā mežā.”⁵⁵

Atašēju pienākumi vairāk saistījās ar lietvedību, dokumentu izstrādi un noformēšanu. Bez tam no 20. gadu vidus atsevišķās sūtniecībās tika iecelti lauksaimniecības un tirdzniecības atašēji, kuru tiesā pārziņā atradās ar valsts ārējās tirdzniecības veicināšanu un lauksaimniecību saistītās lietas. Tirdzniecības un lauksaimniecības atašējus amatā iecēla ārlietu ministrs attiecīgi pēc Tirdzniecības un rūpniecības ministrijas un Zemkopības ministrijas ierosinājuma. Lauksaimniecības atašēji darbojās valstīs, kurās Latvija bija visvairāk ieinteresēta atrast noieta tirgu lauksaimniecības produkcijai, – Lielbritānijā un Vācijā. Savukārt Maskavā darbojās tirdzniecības atašējs. Lai gan atašēju funkcijas tika stingri noteiktas,⁵⁶ nereti atašēji iesaistījās arī sūtniecības vispārējā darbā, sniedzot palīdzību saimniecisko jautājumu kārtošānā.⁵⁷

1940. gadā valsts diplomātiskajā dienestā parādījās jauns amats – tirdzniecības padomnieks, kura uzdevums bija veicināt valsts ārējo tirdzniecību. Saskaņā ar 1940. gada 26. janvāra Ārlietu ministrijas un Tirdzniecības un rūpniecības ministrijas rīkojumu par tirdzniecības padomniekiem viņus iecēla, pārcēla uz citu dienesta vietu vai atbrīvoja ārlietu ministrs saziņā ar tirdzniecības un rūpniecības ministru. Tirdzniecības padomnieku darbības finansiālo pusi, tāpat kā attiecīgajiem atašējiem, nodrošināja Tirdzniecības un rūpniecības ministrija. Tirdzniecības padomnieki darbojās sūtniecībās līdzīgi kā Ārlietu ministrijas darbinieki, bet pēc ranga viņi ierindojās aiz sūtniecības padomnieka, I šķiras sekretāra un kara aģenta.⁵⁸

Vairākās pārstāvniecībās darbojās kara aģenti (mūsdienās – militārie atašēji). Tie bija virsnieki, kurus saziņā ar ārlietu ministru iecēla kara ministrs. Viņu uzdevums bija uzturēt sakarus ar ārvalstu bruņotajiem spēkiem un pārstāvēt Latvijas armiju. Kara aģenti tika iekļauti diplomātisko pārstāvju sarakstos un baudīja tādas pašas privilēģijas kā diplomātiskā dienesta ierēdņi. Viņiem bija jāapkopo informācija par militārajiem jautājumiem valstīs, kurās tie bija akreditēti, jāanalizē šo valstu militārais potenciāls, visu ieroču šķiru skaitliskais sastāvs un apmācība, militārā izglītība un komandējošā sastāva sagatavotība, bruņojuma rūpniecība utt. Viņi novērotāja statusā piedalījās ārvalstu karaspēka manevros, ieguva informāciju par armijas daļu koncentrāciju un izvietojumu, nocietinājumu izbūvi, bija atbildīgi par militāro delegāciju vizīšu organizēšanu. Kara aģenti bija padoti sūtnim, bet savā speciālajā darbībā – Armijas štāba priekšniekam (viņi atradās Armijas štāba Informācijas daļas štātā), kuram regulāri sniedza ziņojumus par norisēm ārvalstu armijās.⁵⁹ Kopumā dažādos laika posmos Latvijas kara aģenti darbojās 12 valstīs (Francijā, Igaunijā, Lielbritānijā, Lietuvā, Norvēģijā,

Polijā, PSRS, Rumānijā, Somijā, Ungārijā, Vācijā un Zviedrijā); daži no viņiem bija akreditēti vienlaikus vairākās valstīs.

Konsuli saskaņā ar “Noteikumiem par dienestu Ārlietu ministrijā” (sk. 6. pielikumu) attiecībā pret valsts dienestu tika iedalīti karjeras konsulos un goda konsulos. Karjeras konsuli bija Ārlietu ministrijas štata darbinieki, savukārt goda konsuli atalgojumu no valsts nesaņēma. Bija šādi karjeras un goda konsulārie amati: ģenerālkonsuli, konsuli, vicekonsuli un konsulārie aģenti. Konsulu pienākums bija valsts saimniecisko interešu un pilsoņu tiesību aizstāvēšana, pilsonības, pasu lietu u. c. jautājumu kārtošana. Viņu pārziņā bija arī notariālās un tiesu lietas, kuģniecības un tirdzniecības veicināšana. Konsulu vispārējos pienākumus noteica jau 1919. gadā, kad ārlietu resors izmantoja bijušo Krievijas konsulāro reglamentu 1903. gada redakcijā, papildinot to ar atsevišķām instrukcijām.⁶⁰ 1925. gadā Ministru kabinets izdeva Latvijas Konsulāro reglamentu, bet 1935. gadā tika izdots jauns Konsulārais reglaments, kas noteica Latvijas konsulārā dienesta un konsulāro ierēdņu darbību.⁶¹

Karjeras konsulātus izveidoja Latvijai īpaši svarīgās ārvalstu pilsētās, kurās koncentrējās Latvijas valsts saimnieciskās intereses vai arī uzturējās liels skaits Latvijas pilsoņu. Dažās valstīs tika iecelti tikai karjeras konsuli, piemēram, Lietuvā (Klaipēdā un Šauļos) un PSRS (Maskavā un Leningradā). 1921.–1922. gadā Latvijas valdība ierosināja atvērt konsulātus arī Samarā un Rostovā pie Donas, tomēr padomju puses nostāja bija noraidoša un pamatojās uz to, ka nav noslēgta konsulārā konvencija ar Latviju un optācijai paredzēto personu skaits ir niecīgs.⁶² Valstīs, kurās nebija Latvijas karjeras ģenerālkonsulātu, ģenerālkonsula pienākumus veica sūtniecību vadītāji.

Goda konsulu institūts tika izveidots jau 20. gadu sākumā pēc Latvijas atzišanas *de iure*. Pirmie goda konsuli pēc Latvijas atzišanas *de iure* tika iecelti goda konsulāro aģentu amatā, taču vēlāk atkarībā no pilsētas nozīmīguma (svarīgos tranzīta, tirdzniecības, rūpniecības centros u. c.) tika apstiprināti par goda vicekonsuliem, konsuliem un atsevišķos gadījumos arī par ģenerālkonsuliem. Gandrīz visi goda konsulārie pārstāvji bija vietējie tirgotāji vai rūpnieki, kuri daudz maz sekmīgi veica konsulāro darbību un centās sekmēt Latvijas ārējo tirdzniecību. Ja 20. gados par goda konsulārajiem pārstāvjiem iecēla samērā lielu skaitu attiecīgo valstu vietējo latviešu, tad 30. gados šāda prakse pamazām tika izbeigta. Nereti tieši latviešu kandidāturās izrādījās neveiksmīgas – vairumā gadījumu iemesls bija viņu materiālā stāvokļa pasliktināšanās. Sūtniecību ziņojumos Ārlietu ministrijai goda konsulāro pārstāvju darbība, īpaši ASV, dažreiz tika vērtēta kā nenozīmīga. Goda konsuliem tika pārņemta bezdarbība, neieinteresētība Latvijas popularizēšanā. Tomēr ar goda konsulu skaitu un to darbību 30. gados Ārlietu ministrija visumā bija apmierināta – konsulārais tīkls bija plaši izvērstis visā Rietumeiropā, daudzi goda konsulārie pārstāvji aktīvi veicināja saimniecisko sadarbību, kā arī aizstāvēja Latvijas pilsoņu intereses.⁶⁴ Jaatzīmē arī, ka lielai daļai konsulu, īpaši tālās un Latvijai ne sevišķi nozīmīgās vietās, faktiski nebija iespējams lielā mērā rosināt saimniecisko sadarbību ar Latviju vai aktīvi pildīt citas konsulārās funkcijas. Īpašs statuss bija Latvijas goda konsulātam Viļņā un goda konsulam F. Donasam. Konsulāts tika izveidots kā karjeras konsulāts, taču sakarā ar Polijas un Lietuvas strīdu par Viļņas pilsētu un apgabalu diplomātisku apsvērumu dēļ oficiāli skaitījās goda konsulāta statusā.

Sākoties Otrajam pasaules karam, ievērojami sarežģījās arī konsulārā dienesta darbība. Tomēr lielākā daļa goda konsulu turpināja savu darbību Latvijas pilsoņu un to īpašumu aizsardzības jomā arī kara apstākļos. Tikai daži goda konsuli atkāpās no amata (V. van Mēterns Kairā, V. Delrimpls Johannesburgā), citi nebija aktīvi (konsuli Bulavaijo Dienvidrodēzijā un Vankūverā Kanādā).⁶⁵

Liela nozīme goda konsulātos bija to sekretāriem, jo goda konsuli parasti veica reprezentatīvas funkcijas, bet praktisko konsulārās pārstāvniecības darbu pildīja sekretāri, kurus reizēm algoja paši goda konsuli, reizēm – Ārlietu ministrija.⁶⁵ Tā kā sekretāru uzdevumi bija saistīti ar vīzu un pasu lietu kārtošānu, informācijas un propagandas darbu, viņu izvēle bija Ārlietu ministrijas kompetencē.

Lai gan konsulātos Ārlietu ministrijas algotu sekretaru nebija daudz, tie darbojas daudzās Latvijai svarīgās pilsetās (Kopenhāgena, Hamburga, Sanpaulu u. c.). Šis postenis tika uzskatīts par labu skolu, iestājoties diplomātiski konsulārajā dienestā.

Ārlietu ministrijas personāla sastāvā 20.–30. gados lielas izmaiņas nenotika. 20. gadu sākumā jau minētās štata samazināšanas dēļ ārlietu dienestu atstāja samērā daudz zemāka ranga ierēdņu. Vēlākajos gados pakāpeniski tika izveidota ierēdņu karjeras sistēma – spejīgākie darbinieki pakāpeniski saņēma paaugstinājumus, bieži dodoties darbā arī uz parstāvniecībām ārzemēs. Sakarā ar ierobežotajiem personāla resursiem un nelielo parstāvniecību skaitu darbinieku rotācija no ministrijas uz parstāvniecībām un atpakaļ tomēr nekluva stingri reglamentēta.

1932. gada Ārlietu ministrijas Administratīvi-juridiskā departamenta direktors V. Munters par galvenajiem personāla vadības jautājumiem uzskatīja, ka: 1) ierēdņu iecelšanas vai parcelšanas pārzina Ārlietu ministrija, 2) personāla jautājums resora vēl nav nostādīts apmierinošā stāvoklī, kas izskaidrojams ar to, ka pirmajos gados darba bija jāpieņem personas “bez objektīvas kvalifikācijas diplomātiskai karjerai”; tikai pēdējos gados dienestā iestājas personas, kuras izglītības, valodu prasmes un personisko īpašību ziņā pilnībā atbilda Ārlietu ministrijas prasībām, 3) nav ieviesta noteikta sistēma darbinieku parcelšana; bija gadījumi, kad darbinieki ilgus gadus strādāja ārzemes un pat vienā vietā, tādējādi atsvešinoties no darba centra un Latvijas apstākļiem, 4) nelieli darbinieku resursi, kas izvirzīja nepieciešamību izglītēt esošos darbiniekus, 5) budžeta ierobežojumi, kas uzlika par pienākumu ministrijai “dubultīgu atbildību”, lai štata samazināšanas neskartu derīgākos ierēdņus.⁶⁶

Ņemot vērā to, ka gandrīz visiem ārlietu dienesta darbinieku ir samēra detalizētas biogrāfijas, iespējams veikt datu analīzi par biogrāfiskajā vārdnīcā iekļautajām personām.⁶⁷ Lielāka daļa ārlietu resora darbinieku – 190 – dzimusi Vidzemē (Rīga – 65, Valmierā – 8, Cēsis – 8 cilvēki). Samērā liels skaits darbinieku dzimis arī Kurzemē – 47 (visvairāk Džūkstes pagastā – 4 cilvēki), Zemgalē – 40 (visvairāk Jelgavā – 6 cilvēki), ārpus Latvijas – 31 (galvenokārt mūsdienu Krievijas, Igaunijas un Lietuvas teritorijā), un tikai četri darbinieki nāca no Latgales. Galvenokārt tas izskaidrojams ar Latgales latviešu iedzīvotāju atšķirīgo sociālo stāvokli 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā, kura dēļ Latgale bija ievērojami zemāks izglītības līmenis nekā pārējā Latvijas teritorijā. Ietekmīgs faktors bija arī Latgales reģiona vēsturiskā nošķirtība no pārējās Latvijas pirms 1918. gada (faktiski – pirms 1920. gada), kuras sekas pilnībā netika pārvarētas arī Latvijas Republikas laikā.

Saskaņā ar autoru rīcībā esošo informāciju par ministrijas darbinieku sociālo izcelšanos lielākā daļa biogrāfiskajā vārdnīcā aplūkoto ārlietu dienesta darbinieku – vismaz 99 – cēlušies no videjo un mazo lauku zemes īpašnieku (arī lauku krodzinieku, mežsargu, dzirnavnieku un vagaru) ģimenēm, 46 bija dzimusi inteliģences (skolotāju, farmaceutu, arstu, arhitektu, advokatu, inženieru, mācītāju) ģimenes, 34 – lielaku vai mazaku uzņēmēju (buvuzņēmēju, muižnieku, tirgotāju, muižu parvaldnieku) un namīpašnieku, 21 – lauku un pilsētu strādnieku (kalpu, laukstrādnieku, pilsētu strādnieku, dzelzceļa strādnieku, zvejnieka), 18 – ierēdņu, 15 – amatnieku ģimenes.

Gandrīz visi gramatas personālijū daļā iekļautie ārlietu dienesta darbinieki piedereja luterāņu reliģiskajai konfesijai. Tikai 10 darbinieki bija pareizticīgie, 8 – katoļticīgie, pa vienam reformatam, baptistam un jūdaištam. Etniskajā ziņā dienests bija tikpat ka mononacionāls – gandrīz visi tā darbinieki bija latvieši. Salīdzinoši liels bija vāciešu skaits – 15, divi franči, pa vienam dānim, šveiciešim un ebrejam. Minētie skaitļi neatbilda ne valsts iedzīvotāju etniskajam, ne konfesionalajam sastāvam, un tas dod iespēju izdarīt secinājumu par luterticīgo latviešu dominēšanu ārlietu dienestā. Tomēr jāatzīst, ka līdzīga, kaut arī nedaudz mazāk izteikta tendence bija vērojama Latvijas valsts iestāžu

darbinieku struktūrā kopumā, un tas izskaidrojams ar jau minētajiem Latgales vēsturiskās attīstības apstākļiem, kā arī ar valsts nacionālo politiku.

Daudzi ministrijas darbinieki ārlietu dienestā strādāja kopš 1919.–1921. gada. Augstākos amatus (departamentu direktori, nodaļu vadītāji) sākotnēji ieņēma dažādu humanitāro specialitāšu lietpratēji: juristi, zinātnieki, pazīstami sabiedriskie darbinieki. Vēlākajos gados departamenta direktora amata līmeni pakāpeniski sasniedza personas, kuru pirmā un vienīgā darbavieta bija Ārlietu ministrija. Ņemot vērā to, ka Latvijas valsts izveidošanas laikā nebija profesionālu ārlietu dienesta darbinieku, nepārsteidz fakts, ka vadošajos amatos tika ieceltas gados samērā jaunas personas. Piemēram, R. Liepiņš, A. Kampe un V. Munters par departamenta direktoriem kļuva 32 gadu vecumā. Nodaļas vadītāja amatā V. Munters tika iecelts 26 gadu vecumā, A. Kampe – 28 gadu vecumā, J. Teffers – 30 gadu vecumā. Arī Z. Meierovicam, uzņemoties ārlietu ministra pienākumu pildīšanu, bija 31 gads (stājoties ministra amatā, jaunāks bija tikai finanšu ministrs A. Valdmanis, kurš posteni ieņēma 29 gadu vecumā).

Daudziem ārlietu dienesta darbiniekiem bija pabeigta augstākā izglītība (vismaz 136 personām), taču jāatzīmē, ka daļa to ieguva, jau strādājot ārlietu resorā vai pat pēc tā atstāšanas. Visvairāk – 42 – bija juristu, 14 bija beiguši komerczinību fakultātes, 9 bija filologi, 12 – tautsaimnieki, 7 – agronomi, 7 – inženieri, 7 – filozofi, pa 6 personām ar ķīmiķa, teologa un augstāko militāro izglītību. Vēl 55 darbiniekiem bija nepabeigta augstākā izglītība (no tiem 16 tieslietās), 58 personām bija pabeigta vidējā izglītība (to skaitā 11 vidējo karaskolu beidzēji, 6 skolotāju semināru beidzēji un 1 skolotāju institūta absolvents). Minētie skaitļi rāda, ka ārlietu dienesta darbinieki bija ar samērā augstu vidējo izglītības līmeni, un tieši juridiskā izglītība lielā mērā atbilda ārlietu dienesta specifikai.

Gadu gaitā, valstij samazinot izdevumus personāla algošanai, arvien samazinājās ārlietu resora štata darbinieku skaits. Tādēļ radās grūtības pienācīgi sagatavot jaunu darbinieku rezervi, kas

Latvijas delegācija sarunās Helsinkos Somijā (no kreisās: otrais – V. Munters, trešais – O. Grosvalds, ceturtais – A. Balodis, 20. gs. 20. gadu beigās (no LVKFFDA fondiem)

pakāpeniski nomainītu vecako – pirmo darbinieku paaudzi. Lai novērstu lietpratīgu darbinieku rezerves trūkumu un lai celtu vispārējo diplomātisko darbinieku zināšanu līmeni, 1935. gadā ministrija izveidoja piecas aspirantu vietas diplomātijas studijām, kuras pēc attiecīga konkursa izturēšanas varētu uzņemt kandidātus diplomātiskajam un konsularajam dienestam. Tomēr konkursa pārbaudījumos, kas notika 1935. un 1936. gadā, noskaidrojās, ka kvalificētu kandidātu trūkst, "kādēļ ministrija bija spiesta atkāpties no savām jau ta nepārspīletam prasībām un pieļaut pie konkursa pārbaudījumiem noteikumiem neatbilstošas personas, kā, piemēram, ar nenobeigtu augstskolas izglītību vai nepilnīgām valodu zināšanām".⁶⁸ Izvērtējot konkursa prasības, jāatzīst, ka ministrijas kandidātiem tās tika izvirzītas samērā augstas – bija nepieciešamas teicamas valodu zināšanas, noteikts intelekta un starptautiskās politikas izpratnes līmenis.⁶⁹ Tādēļ, lai sagatavotu personas darbam resorā, tika nodibinātas stipendijas studijām augstākajās speciālajās mācību iestādēs: pa divām Politisko zinātņu skola Parīzē (*Ecole libre des sciences politiques*) un Londonas Ekonomikas un politisko zinātņu skola (*The London School of Economics and Political Science*). Kandidāti šīm studijām tika izvēlēti no personām ar augstāko izglītību. Pirms stipendijas piešķiršanas kandidātiem bija jāapņemas ne mazāk kā piecus gadus palikt ārlietu resora dienestā.⁷⁰ Bez iepriekš minētā izglītības līmeņa un valodu prasmes kandidātiem darbam resorā 30. gados sakarā ar tehnisko darbinieku trūkumu bija nepieciešams prast stenogrāfiju un mašīnrakstīšanu. 20.–30. gados ārlietu dienestā bija tikai viens darbinieks (A. Kampe) ar speciālo augstāko diplomātisko izglītību.

Ārlietu ministrijas darbinieki varēja būt politisko partiju biedri, un daudzi nebija politiski neitrāli. Vairāki vēlāk ievērojami sūtņi un vadošie ministrijas darbinieki naca no politiski aktīvo darbinieku aprindām. Līdz 1934. gada maija valsts apvērsumam gan Saeimas deputātu, gan deputātu kandidātu sarakstos, gan citādi rosīgu politisko darbinieku vidū bija sastopami daudzi ārlietu

Latvijas sūtniecības ēkas iekšējais Skotija. 20. gs. 30. gadi

dienestā nodarbināti cilvēki. Vismaz 28 resora darbinieki bija Latviešu zemnieku savienības biedri, 14 – Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas biedri (goda konsuli M. Pečors un J. Vilciņš bija ārvalstu sociāldemokrātisko organizāciju biedri), 8 – partijas “Demokrātiskais centrs” biedri. Trīs darbinieki piederēja aktīvo nacionālistu organizācijai “Pērkonkrusts”. Vismaz pa diviem darbiniekiem bija arī Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijā, Jaunzemnieku savienībā, Radikāldemokrātu partijā, Vācu progresa partijā, partijās “Nacionālā apvienība” un “Progresa apvienība”. J. Rancāns bija Latgales kristīgo zemnieku savienības biedrs, J. Ozoliņš bija viens no Nacionālā kluba dibinātājiem, bet A. Fridenbergs – aktīvs Lāčplēša Kara ordeņa kavalieru un brīvības cīnītāju biedrības “Leģions” biedrs. Jāpiezīmē, ka šie dati nav pilnīgi un ir balstīti vienīgi uz līdz šim pieejamo un šajā darbā apkopoto informāciju. Atklāti Komunistiskajai partijai simpatizēja ārlietu dienesta pirmo gadu rosīgā darbiniece A. Ozoliņa-Krauze, bet konsulārais aģents Šveicē K. Afelds tika apcietināts Austrijā par saistību ar padomju izlūkdienestu. Tomēr lielākā daļa Latvijas ārlietu resora darbinieku neapšaubāmi bija politiski labēji orientēti.

Ievērojama ārlietu resora darbinieku daļa (121 persona) piederēja studentu un studenšu slēgtajām mūža organizācijām, galvenokārt studentu korporācijām (visvairāk korporācijām “Lettonia”, “Talavija” un “Selonija”). Samērā rosīgi ārlietu dienesta darbinieki darbojās arī citās sabiedriskajās organizācijās, īpaši – tuvināšanās biedrībās ar ārvalstīm.

ĀRLIETU RESORA LIKVIDĀCIJA UN REPRESIJAS PRET TĀ DARBINIEKIEM 1940.–1941. GADĀ

1940. gada 21. jūnijā, tūlīt pēc Latvijas okupācijas, darbu uzsāka jaunā marionešu valdība – tā sauktā Latvijas Tautas valdība. Padomju okupācijas varas ieceltais Ministru prezidents A. Kirhenšteins līdz 26. augustam pildīja arī ārlietu ministra funkcijas. 25. jūlijā par Ārlietu ministrijas likvidatoru iecēla vietējo komunistu A. Jablonski⁷¹. Jūlija beigās visi pārstāvji ārzemēs saņēma A. Kirhenšteina rīkojumu steigšus atgriezties Latvijā ar ziņojumu, bet pēc Latvijas aneksijas PSRS sastāvā – rīkojumu no 6. augusta nodot visus Latvijas pārstāvniecību arhīvus “un pārējo īpašumu” PSRS pārstāvniecībām attiecīgajās valstīs. 1940. gada 8. augustā Latvijas PSR Ministru kabinets pieņēma lēmumu par Latvijas pārstāvniecību ārvalstīs darbības izbeigšanu (lēmums stājās spēkā ar atpakaļejošu datumu – 6. augustu). 27. augustā Latvijas PSR Tautas Komisāru Padome uzdeva A. Jablonskim likvidēt Ārlietu ministriju, bet tās darbiniekus, “ko iespējams, nodarbināt citos resoros. līdz š. g. 1. septembrim nozīmēt pārvietošanai uz tādēm, bet pārējos atlaist”⁷².

Ministrijas darbinieku sanāsmē 1940. gada 29. jūlijā tika paziņots, ka ārlietas tiek nodotas Maskavas pārziņā, taču iespējams, ka tiks izveidots Ārlietu komisariāts, kas “kārtotu Padomju Latviju skarošās ārpolitiskās lietas”⁷³. Sanāsmē nosodīja to sūtņu rīcību, kuri atteicās atzīt padomju varas leģitimitāti Latvijā, un sanāksmes vadītāji melīgi apgalvoja, ka ne Latvijas nacionālās, ne kultūras intereses necietīsot. Jūlijā un augusta sākumā no darba tika atbrīvotas amatpersonas, kurām bija principiāli svarīga nozīme resora darbā. Turpmākajās nedēļās atbrīvoja arī gandrīz visus pārējos darbiniekus. Resora likvidāciju praktiski realizēja V. Jemeljanovs, kurš 1940. gada 13. jūlijā tika iecelts par Administratīvās un protokola nodaļas vadītāja vietas izpildītāju.⁷⁴ Kamēr notika tiešie likvidācijas darbi (no 1940. gada septembra līdz 1941. gada janvārim), Administratīvā departamenta direktora amatā 9. septembrī tika iecelts bijušais ministrijas ierēdnis E. Ģirgensons, kurš arī pabeidza ministrijas likvidāciju. Samērā ātri tika likvidēts Līgumu departaments (10. jūlijā) un Politiskais departaments (16. jūlijā). Ārlietu ministrijas nams ar iekārtu tika nodots Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās

komitejas rīcība. 31. augusta izbeidza darbu centrālā iestādē – un tika uzskatīts, ka ministrija ir likvidēta.⁷⁵ 1941. gada 10. aprīlī tika parakstītas pēdējās Latvijas ārlietu resora likvidatoru pavēles.

Ministrijas arhīvi (izņemot personāla lietas un saimnieciskos dokumentus) jau 1940. gada septembrī tika nosūtīti uz Maskavu. Tomēr likvidators A. Jablonskis atzina, ka nav lielas skaidrības par to, kur nonākusi liela daļa dokumentu no Latvijas parstāvniecībām ārzemes.⁷⁶ Lidz 1941. gada februārim ārzemes joprojām bija palikuši 54 darbinieki, kas ignorēja rīkojumu par atgriešanos Latvijā, jo uzskatīja valsti par okupētu. Tikai divas stenografistes Lietuvā un Igaunijā (šīs valstis arī bija iekļautas PSRS sastāvā) palika pie tuviniekiem, pārējie darbinieki neatgriezās politisku apsvērumu dēļ.⁷⁷ Savus arhīvus PSRS iestādēm nenodeva parstāvniecības Vašingtonā, Londonā un Buenosairesā. Arhīvus nodot padomju iestādēm atteicās arī vairāki goda konsuli. Goda vicekonsuls Hernesandā Zviedrijā T. Hēdborjs, atbildot uz A. Jablonska pieprasījumu, rakstīja, ka viņam pilnvaras ir izsniegusi Latvijas valdība, bet instrukcijas par nodošanu nāk no PSRS parstāvniecības Stokholmā, tāpēc viņš neuzskata tas par juridiski saistošām. Ta kā Zviedrija vairs nepastāvēja Latvijas parstāvniecība, viņš arhīvus nodeva Zviedrijas Ārlietu ministrijai.⁷⁸ Savukart Zviedrijas Ārlietu ministrija arhīvus tomēr nodeva PSRS parstāvniecībai.

Tūlīt pēc Latvijas okupācijas sakas represijas pret bijušajiem Ārlietu ministrijas darbiniekiem. Pirmie tika apcietināti sutniecības Maskava darbinieki – sekretars P. Alberts (12. jūlijā) un sutnis F. Kociņš (19. septembrī). Nedaudz vēlāk tika apcietināti bijušie un esošie ārlietu resora darbinieki G. Bisenieks, A. Bredermanis, H. Celmiņš, V. Jankavs, A. Kampe u. c. Tomēr lielāko daļu ārlietu resora darbinieku padomju drošības iestādes apcietināja masveida represiju dienā 1941. gada 14. jūnijā, izsūtīti uz Sibīriju arī viņu ģimenes. Kopumā tika apcietināti vismaz 75 no vārdnīcā iekļautajiem ārlietu dienesta darbiniekiem. 55 no viņiem gāja bojā ieslodzījumā. 18 pēc “soda” izciešanas atgriezās Latvijā, bet viena liktenis pēc apcietināšanas nav zināms (P. Rušens), viens (L. Vileiņš) pēc “soda” izciešanas Latvijā neatgriezās.⁷⁹ Viens bijušais ārlietu resora darbinieks pēc kara atradās padomju karagūstekņu nometnēs, bet vēlāk izceļoja uz Vāciju (A. Strickis). Trīs bijušie ārlietu dienesta darbinieki (L. Seja, J. Straume un G. Celmiņš) kara gados zināmu laiku atradās vācu apcietinājumā. Viens krita kara, būdams virsnieks latviešu leģionā (V. Veiss). Liela daļa bijušo ārlietu dienesta darbinieku, tuvojoties otrreizējai padomju okupācijai, devās trimdā. Rietumos nonāca vismaz 135 cilvēki (neskaitot latviešu izceļsmes goda konsulus, kuri ārvalstīs pastāvīgi dzīvoja jau pirms 1940. gada). Zināms, ka no viņiem miruši:⁸⁰ **ASV – 31, Vācija – 29, Zviedrija – 10, Lielbritānija – 8, Austrālija – 7, Kanāda – 7, Francija – 7, Šveicē – 5, Austrija – 2, Brazīlija – 2, Spānija – 2, Beļģijā – 1, Dānija – 1, Jaunzēlande – 1, Ķīnā – 1 un Nīderlande – 1** cilvēks. Latvijā pēc Otrā pasaules kara dzīvoja 27 personas, kuras netika represētas un grāmatas izdošanas brīdī jau ir mirušas.

PĀRSTĀVNICĪBAS TRIMDĀ 1940.–1991. GADĀ

Pēc padomju okupācijas lielāka daļa Latvijas diplomatu neakceptēja okupācijas varu un, balstoties uz K. Zariņam 1940. gada 17. maija izdotajām Ministru kabineta arkartejām pilnvarām, turpināja uzturēt neatkarīgās Latvijas tiesisko pectecību trimdas apstākļos. Ievērojams atbalsts viņu darbībā bija Rietumvalstu konsekventa nostāja Baltijas valstu jautājumā – ne ASV, ne Lielbritānija nekad *de iure* (ASV – arī *de facto*) neatzina Baltijas valstu iekļaušanu PSRS sastāvā.⁸¹ Tas nozīmēja, ka Baltijas valstu diplomātiem tika dota iespēja ierobežotos apstākļos (sakāra ar valsts okupāciju) tomēr joprojām parstāvēt savu valsti.

K. Zariņam piešķirtās ārkārtējās pilnvaras deva iespējas īpašos apstākļos (ja kara apstākļu dēļ valdība vairs nevarētu sazināties ar pārstāvniecībām ārzemēs) iecelt un atcelt Latvijas pārstāvju ārvalstīs (izņemot Igaunijā, Lietuvā, Polijā, PSRS, Somijā, Vācijā, Zviedrijā), kā arī rīkoties ar sūtniecībām piešķirtajiem Latvijas valsts naudas līdzekļiem. Gadījumā, ja ārkārtējo pilnvaru nesējs K. Zariņš nomirtu vai zaudētu rīcības brīvību, pilnvaras pārietu sūtnim Vašingtonā A. Bilmanim.⁸²

1940. gada jūlijā marionešu valdības rīkojumam atgriezties okupētajā Latvijā neatsaucās neviens sūtnis (izņemot, protams, sūtņus Maskavā un Kaunā, kuri bija spiesti atgriezties). Tieši otrādi, viņi paziņoja attiecīgo rezidences valstu valdībām par notikušās okupācijas un aneksijas nelikumību, kā arī centās darboties preti padomju iestāžu realizētajai propagandai (tika iesniegtas vairākas protesta notas pret PSRS realizēto Baltijas valstu okupāciju un aneksiju). Jau no 1940. gada jūlija beigām sūtni V. Salnais, V. Šūmanis un J. Tepfers, vēlāk pievienojoties arī citiem sūtniem, vairākkārtīgās apspriedēs centās izveidot neatkarīgo Latviju pārstāvošu organizāciju – nacionālo komiteju.⁸³ 1943. gadā V. Salnais, F. Cielēns un L. Sēja iesaistījās nelegālās Latvijas Centrālās padomes darbībā.⁸⁴

1946. gada 26. maijā apspriedē Ženēvā Latvijas sūtni K. Zariņš, O. Grosvalds un J. Feldmans pieņēma principiālus lēmumus par turpmākās darbības pamatprincipiem: 1) cīņa par Latvijas neatkarības atjaunošanu turpināma cik iespējams intensīvi; 2) neatkarīgās Latvijas valdības 1940. gada 17. maijā izsniegtās ārkārtējās pilnvaras sūtnim K. Zariņam un viņa eventuālajam tiesību pārmantotājam A. Bilmanim uzskatāmas par Latvijas valsts suverēnās varas idejas turpinājumu un tādā kārtā ir sūtņu darbības tiesiskais pamats. Latvijas sūtni turpina reprezentēt Latvijas suverēno varu tanis valstīs un starptautiskās iestādēs, kur viņi akreditēti un kur viņi var darboties; 3) sūtni sadarbojas – cik to atļauj politiskie un satiksmes apstākļi – ar visām latviešu patriotiskajām organizācijām un sabiedriskajiem un nacionālās kustības darbiniekiem kā dzimtenē, tā trimdā, kuru mērķis ir Latvijas neatkarības atjaunošana; 4) šo mērķu īstenošanai jāsauc sūtņu un, cik tas iespējams, visu nacionālo patriotisko organizāciju pārstāvju apspriedēs.⁸⁵

Latvijas diplomātisko un konsulāro pārstāvju pienākumus turpināja pildīt agrāk ieceltie diplomāti. Laika gaitā diplomātiskā dienesta vadītājs K. Zariņš vairākus no viņiem paaugstināja vai pārcēla uz citām dienesta vietām. Tomēr, pastāvot nelielajām finansiālajām iespējām un īpašajam statusam, diplomātu skaits gadu gaitā samazinājās. Līdzās diplomātiem darbību turpināja samērā liels skaits goda konsulu. Pēckara gados goda konsulu amatā Lielbritānijā, ASV, Kanādā un Austrālijā tika iecelti vairāk nekā 40 personu. Tā kā viņu statuss sakarā ar Latvijas okupāciju nebija līdzvērtīgs citu valstu pārstāvju statusam, pēc 1940. gada lielākā daļa konsulāro pārstāvju tika dēvēti par konsulu v. i. (*acting consul*) un vicekonsulu v. i. (*acting vice-consul*). Tikai divas valstis – ASV un Austrālija – atzina Latvijas goda konsulārās pārstāvniecības bez ierobežojumiem, piekrītot goda konsulu un vicekonsulu iecelšanai. 1946. gadā tikai Britu impērijā vien darbojās 64 Latvijas konsulārās pārstāvniecības.⁸⁶

K. Zariņš karjeras konsulu amatā iecēla arī dažas personas (piemēram, K. Gulbi Beļģijā un Luksemburgā), kuras līdz tam ar ārlietu dienestu nebija saistītas. Tomēr vairumā gadījumu jauno amatpersonu darbība bija apgrūtināta, jo viņu iespējas tikt iekļautiem oficiālajos rezidences valstu diplomātiskajos un konsulārajos sarakstos noteica attiecīgās valsts nostāja Baltijas valstu okupācijas un aneksijas jautājumā. Jaunieceltās amatpersonas diplomātiskajā dienestā, izņemot Spāniju, faktiski savus pienākumus veica privātpersonas statusā. Piemēram, 1951. gadā ieceltais Latvijas diplomātiskā dienesta vadītāja pārstāvis Beļģijā un Luksemburgā K. Gulbis saņēma K. Zariņa pilnvaru Latvijas pilsoņu interešu aizstāvēšanai attiecīgajās valstīs (*Representative to undertake the duties of protecting the interests of Latvian citizens in Belgium and Luxembourg*). Praksē visu Latvijas pārstāvju galvenais uzdevums valsts okupācijas apstākļos bija valsts un pilsoņu interešu aizstāvēšana sadarbībā

ar Latvijas pārstāvjiem citās valstīs, Latvijas pasu izdošana un pagarināšana, dokumentu legalizācija un informācijas sniegšana. Vēl ierobežotāka darbība bija vēlākajos gados ieceltajiem latviešu pārstāvjiem Ā. Šilde, M. Rasupei un J. Čamanam pie Svētā Krēsla (Vatikānā) un Itālijā. Gandrīz vienīgais viņu pienākums bija sniegt informāciju sūtniecībai Londonā.⁸⁷

Pēc ārkārtējo pilnvaru nesēja K. Zariņa nāves 1963. gadā kļuva aktuāls jautājums par to, kurš turpmāk ieņems viņa vietu, t. i., kļūs par Latvijas diplomātiskā un konsulārā dienesta vadītāju. Sūtņis ASV A. Spekke atzina, ka, lai gan juridiski formāli līdz ar diplomātiskā dienesta vadītāja nāvi pilnvaras izbeidzas, pārstāvniecībām ir politiskas un morālas "pilnvaras".⁸⁸ Speciāli sasaukta sūtņu sapulce 1963. gada 5. maijā Londonā pieņēma lēmumu, ka dienestu turpmāk vadīs A. Spekke, līdz ar to Latvijas pārstāvniecību vadību pārņēma sūtniecība Vašingtonā. 1980. gada 25. oktobrī tika izdota ASV prezidenta Dž. Kārtera padomnieka etniskajos jautājumos S. Aijello deklarācija par Baltijas valstu pārstāvju akreditācijas kārtību, kas noteica, ka tā notiek pēc sūtniecības vadītāju ieteikuma un sazinā ar ASV valdību un Valsts departamentu, kas 1980. gada 7. novembrī piekrita šim principam.⁸⁹

Jāatzīmē, ka trimdas aprindās diplomātiskā dienesta darbība un darbinieki pēckara gados netika vērtēti nepārprotami. Kaut arī visa organizētā latviešu trimdas sabiedrība atzina diplomātisko dienestu kā vienīgo valsts starptautiski tiesiskās pastāvēšanas izpausmi, tika kritizēta sūtņu darbība, norisinājās strīdi par to, kas ir tiesīgs ieņemt atbrīvojušos diplomāta amatu. Sevišķi asas diskusijas izraisīja naudas līdzekļu izlietojums (pārstāvniecību uzturēšanai līdzekļus ieguva dažādā veidā, piemēram, ASV šim nolūkam atļāva izmantot procentus no bankās iesaldētajiem Latvijas valsts līdzekļiem utt.).⁹⁰ To noteica tas apstāklis, ka 1940. gada 17. maijā Latvijas valdība gan bija izdevusi pilnvaras K. Zariņam, taču izvērstāk nebija noteikusi to darbību, mehānismu un apjomu. Gan K. Zariņam, gan viņa darba turpinātājiem parasti nācās vadīties pēc apstākļiem.

Latvijas ārlietu dienesta darbinieku sanāksme Vašingtonā ASV. No kreisas: V. Kreičbergs, Ā. Šilde, A. Dinbergs, E. Dēlīns, A. Jerumanis, J. Lūsis. 1989. gada 15.–16. maijs

1971. gada 16. un 17. septembrī Parīzē notika Latvijas diplomātisko pārstāvju sanāksme, kurā par Latvijas diplomātiskā dienesta vadītāju brīvajā pasaulē A. Spekkes vietā tika ievēlēts A. Dinbergs. Sapulcē piedalījās sūtniecības Vašingtonā pilnvarotais lietvedis A. Dinbergs, pārstāvis Vācijā bijušais sūtnis R. Liepiņš, bijušais sūtnis J. Tepfers, pilnvarotais lietvedis Francijā K. Bērends, pilnvarotais lietvedis Lielbritānijā T. Ozoliņš, ģeneralkonsuls Hāgā B. Pavasars un Latvijas diplomātiskā dienesta vadītāja pārstāvis Šveicē un Ženēvā darbojošajās starptautiskajās organizācijās A. Skrēbers.⁹⁷ A. Dinbergs Vašingtonā turpināja vadīt valsts diplomātisko pārstāvniecību līdz pat 1991. gada decembrim. Sakarā ar to, ka 1980. gadā ASV valdība deklarēja, ka turpmāk par Baltijas valstu sūtniecību darbiniekiem akreditēs arī personas, kuras nav bijušas šo valstu neatkarības laika diplomātiskajā dienestā, dienesta 80. gados ienāca vairāki jauni darbinieki, kuri turpināja darbību tajā arī pēc Latvijas neatkarības atgūšanas.

Pēc 1990. gada 4. maija Deklarācijas pieņemšanas pārejas perioda valdības galvenais ārpolitiskais uzdevums bija Latvijas neatkarības *de facto* atjaunošana. Valdība uzsāka ārlietu resora veidošanu, taču līdz valsts neatkarības atgūšanai 1991. gada augustā no starptautiski tiesiskā viedokļa par Latvijas Republikas likumīgās valdības pārstāvjiem tika atzīti diplomātiskā un konsulāra dienesta darbinieki Rietumvalstīs un dienesta vadītājs, sūtniecības Vašingtonā pilnvarotais lietvedis Anatols Dinbergs.

Sūtniecība ASV nodeva Latvijas pārstāvniecību vadības pilnvaras atjaunotajai Latvijas Republikas Ārlietu ministrijai 1991. gada decembrī. Līdz ar to pēc 73 gadus ilgā veidošanās, attīstības un valsts pēctecības uzturēšanas posma okupācijas gados, Latvijas ārlietu resors kā valsts pārvaldes institūcija atjaunoja savu darbību pilnā apjomā.

NOBEIGUMS

Ārlietu dienests ir neatņemama valsts suverenitātes sastāvdaļa. Valsts veidošanās sakuma posmā ārpolitiski jautājumi bija jārisina, vienlaikus veidojot arī pašu ārlietu dienestu. Trūka darbinieku, pieredzes un materiālo līdzekļu. Jau ārlietu resora darbības sākuma pārstāvniecības ārzemes strādāja izglītoti darbinieki ar svešvalodu prasmi. Pateicoties arī ārlietu dienestam, Latvijas valsts jau līdz 1921. gadam spēja sekmīgi atrisināt robežjautājumu un panākt Latvijas pastāvēšanas starptautisku atzīšanu. Vēlākajos gados jaunās valsts pirmā diplomātu paaudze apliecināja, ka starptautisko attiecību jomā pilnībā spēj būt līdzvērtīga to valstu diplomātiskajam korpusam, kam bija nesalīdzināmi daudz pieredzes patstāvīga ārlietu dienesta darbības veidošanā. Tas izpaudās visās starptautisko attiecību jomās – pārstāvniecību darbība arvalstīs un starptautiskajās organizācijās, centrālā aparātā – Ārlietu ministrijas – realizētajā politikā un diplomātiskā protokola izpildē. Pēc 1940. gada, kad valsti okupēja padomju karaspēks, Latvijas diplomātija bija tā, kas turpināja uzturēt valstisko pēctecību un atgādināt pasaulei par PSRS noziedzīgo rīcību.

Lai gan ārlietu resora attīstība bija pakārtota vispārējai valsts politiskajai attīstībai, tomēr neapšaubāmi arī dienesta veiksmes un rosinātā darbība veicināja Latvijas valsts kā starptautiskās sabiedrības locekļa nozīmi. Pirmkārt, tieši ārlietu dienesta nopelni, prasmīgi pildot savus uzdevumus, bija Latvijas neatkarības starptautiskas atzīšanas sekmēšana. Otrkārt, līdz pat Otrā pasaules kara priekšvakaram Latvijai izdevās veiksmīgi balansēt starp agresīvajām lielvalstīm to savstarpējo nesaņķu dēļ un saglabāt neatkarību. Latvijas okupāciju Latvijas diplomāti, protams, nespēja novērst. Treškārt, izveidojot un pastāvīgi turot uzmanības lokā saimniecisko līgumu sistēmu ar ārvalstīm, ārlietu dienests nodrošināja labvēlīgus apstākļus valsts saimnieciskajai attīstībai. Ceturtkārt,

ministrijas darbinieki, diplomāti un konsuli sekmīgi veica valsts pilsoņu un viņu īpašumu aizsardzību ārvalstīs.

35

Kopumā var secināt, ka Latvijas ārlietu dienests bija organizēts atbilstoši starptautiskajām konvencijām un praksei. Tas darbojās atbilstoši jaunās un nelielas valsts iespējām un vajadzībām. Profesionālo ārlietu darbinieku trūkums tika pārvarēts jau 20. gados, kad bija izveidojies neliels, bet pastāvīgs ierēdņu štats. 30. gadu otrajā pusē jau tika pievērsta ievērojami lielāka uzmanība ārlietu dienesta personāla atļasei. Vēlāk, pēc valsts okupācijas, resorā sagatavotie darbinieki un viņu darbības juridiskā bāze turpmākajos 50 gados deva iespēju uzturēt dzīvu valstiskās neatkarības ideju arī starptautiskā līmenī.

- 1 Partiju pārstāvju sēdes protokols. 1918. g. 16. nov. LVVA, 1307. f., 1. apr., 327. l., 14., 29. lp. Par ārlietu dienesta pirmāsākumiem sk. arī: *Liepiņš R.* Latvijas ārlietu resora izveidošanas // Londonas Avīze. – 1969. – 3., 10., 17. janv.; *Lerhis A.* Latvijas ārpolitiskā dienesta un Ārlietu ministrijas izveidošana // LVĪŽ. – 1997. – Nr. 4. – 77.–107. lpp.; *Lerhis A.* Latvijas ārpolitiskā dienesta un Ārlietu ministrijas pirmie darbības gadi (1919. g. – 1920. g. pirmā puse) // LVĪŽ. – 1998. – Nr. 2. – 100.–129. lpp.; *Križevica S.* Latvijas Ārlietu ministrijas izveidošana: 1918. gada novembris – 1919. gads // Latvijas Arhīvi. – 1999. – Nr. 4. – 58.–72. lpp.
- 2 LVVA, 1313. f., 2. apr., 31. l., 26. lp.
- 3 Turpat, 31. lp.
- 4 K. Ulmaņa telegramma Z. Meierovicam 1919. g. 10. apr. Turpat, 1. apr., 6. l., 32. lp.
- 5 Par Ārlietu ministrijas Informācijas departamenta darbību Neatkarības kara laikā sk.: Informācijas departamenta darbības pārskats, 1920. g. Turpat, 2574. f., 1. apr., 6. l., 32.–54. lp.
- 6 II. Albata raksti Rīgas pilsētas komandantam un ministrijas departamenta direktoram P. Ašmanim 1919. g. 14. okt. Turpat, 1313. f., 1. apr., 24. l., 13., 14. lp.
- 7 Latvijas Pagaidu valdības sēdes protokols, 1918. g. 9. dec., Turpat, 1. l., 11. lp.
- 8 Divi informācijas biroji Šveicē izveidojas A. Liepiņa un A. Ozoliņas-Krauzes savstarpējo nesaskaņu dēļ. Sākotnēji, 1917. gada, A. Liepiņš un A. Ozoliņa-Krauze bija darbojušies kopīgi Bāzelē izveidotajā Latviešu informācijas birojā. Sk.: turpat, 2575. f., 1. apr., 80. l., 1.–49. lp.; 5434. f., 3. apr., 193. l., 1.–33. lp.
- 9 E. Freivalda raksts K. Ducmanim 1919. g. 5. jūn. Turpat, 2575. f., 5. apr., 2. l., b. p.
- 10 K. Ducmaņa raksts Z. Meierovicam, 1919. g. 17. marts. Turpat, 1313. f., 1. apr., 8. l., 28. lp.
- 11 Z. Meierovica raksts M. Liepāni, 1919. g. 22. maijs. Turpat, 2575. f., 5. apr., 3. l., b. p.
- 12 Pagaidu valdība no Liepājas Rīgā atgriezās 1919. g. 8. jūlijā.
- 13 O. Grosvalda raksts Z. Meierovicam 1919. g. 17. jūl. Turpat, 1313. f., 1. apr., 13. l., 9. lp.
- 14 Saraksts "Ārlietu min-jas štati un iekārta", 1920. g. febr. Turpat, 2574. f., 1. apr., 8. l., 8.–10. lp.
- 15 Ārlietu min-jas padomes sēdes protokols, 1920. g. 4. maijs. Turpat, 7. l., 15. lp.
- 16 Turpat, 23. lp.
- 17 Ārlietu min-jas padomes sēdes protokols, 1920. g. 11. sept. Turpat, 3. lp.
- 18 Turpat.
- 19 L. Sējas politiskais pārskats 1920. g. 25. okt. Turpat, 21. l., 6., 7. lp.
- 20 Ārlietu min-jas padomes sēdes protokols, 1920. g. 5. janv. Turpat, 7. l., 34. lp.
- 21 Politiski-ekonomiskā departamenta direktora L. Sējas politiskais pārskats, 1921. g. 5. apr. Turpat, 23. l., 441. lp.
- 22 Ārlietu ministrijas darbība 1925. g. – Rīga, 1926. – 46. lpp.
- 23 Ministrijas iekartu izveidoja līdz 1919. g. augusta beigām. Sk.: LVVA, 1307. f., 1. apr., 494. l., 22.–26. lp.
- 24 Tieslietu ministra R. Benusa raksts Z. Meierovicam 1921. g. 10. maija. Turpat, 2574. f., 1. apr., 6. l., 215. lp.
- 25 Politiski-ekonomiskā departamenta direktora L. Sējas politiskais pārskats, 1920. g. 25. okt. Turpat, 23. l., 302. lp.
- 26 Noteikumi par dienestu Ārlietu ministrijā // Likumu un valdības rīkojumu krājums. – 1922. – 28. dec.
- 27 Ministru prezidenta un ārlietu ministra H. Celmiņa paskaidrojumi pie Ārlietu ministrijas iekartas likumprojekta, 1931. g. 19. marts. LVVA, 2570. f., 7. apr., 335. l., 79. lp.
- 28 V. Salna raksts Ārlietu min-jai 1938. g. 25. maija. Turpat, 2574. f., 3. apr., 2415. l., 4., 5. lp.
- 29 E. Krieviņa raksts E. Vīgrabam 1938. g. 22. apr. Turpat, 2411. l., 3.–5. lp.; Historia dyplomacji polskiej. – T. IV. – S. 7–62.
- 30 M. Valtera raksts E. Vīgrabam 1938. g. 20. apr. LVVA, 2574. f., 3. apr., 2413. l., 4., 5. lp.
- 31 Apkopots pēc: Sūtnieciņu un konsulātu saraksts, 1940. g. jūn. Turpat, 2570. f., 14. apr., 1851. l., 121.–128. lp.
- 32 *Medijainen E.* Saadiku saatus. – Tallinn, 1997. – S. 305.
- 33 1938. g. 3. jūn. laikrakstā "Vyriausybes Žinios" publicēta Lietuvas Ārlietu min-jas štatu saraksta tulkojums. LVVA, 2574. f., 3. apr., 2412. l., 2., 3. lp.
- 34 Ārlietu ministrijas darbība 1925. g. – Rīga, 1925. – 42., 44., 46. lpp.
- 35 *Liepiņš R.* Latvijas ārlietu resora izveidošanas // Londonas Avīze. – 1969. – 3. janv.

- 36 *Andersons E.* Latvijas vēsture. 1920–1940. Ārpolitika. – II d. – Stockholm, 1984. – 546. lpp. Latvijas Ārlietu ministrijai piešķirto budžeta līdzekļu ipatsvars bija līdzīgs citu reģiona valstu ārlietu resoru daļai valsts budžetā. Piemēram, Polijā laikā no 1927. līdz 1939. gadam Ārlietu ministrijai piešķirto līdzekļu ipatsvars svārstījās no 1,6% līdz 2,0% apmērā no budžeta kopapjoma. – *Historia diplomacji polskiej. 1918–1939 / Red. P. Lossowski. – Warszawa, 1995. – T. IV. – S. 64.*
- 37 Jāņa Kovaļevska biogrāfija nav iekļauta biogrāfiskajā vārdnīcā, jo viņš tika apcietināts, nepaspējot uzsākt konsula darbību. J. Kovaļevskis (1873–1921) bija pazīstams latviešu žurnālists, jaunstrāvnieks. Pirmā pasaules kara laikā bēgļu gaitās viņš dzīvoja Anapā. Pēc iecelšanas konsula amatā J. Kovaļevskis lielīniski apcietināja un drīz pēc tam nogalināja. Glābsanai nelīdzēja pat viņa personiskā pazišanās ar P. Stučku, P. Daugi u. c. latviešu vadošajiem lielīnīkiem. Viņa brālis Jekabs Kovaļevskis (1862–1943), dzīvodams Maskavā, 20. gados darbojās PSRS diplomātiskajā dienestā. Sk.: *Konversācijas vārdnīca. – 2. sēj. – Rīga, 1908; Milgrāvis K.* Jānis Kovaļevskis // *Latvis. – 1922. – 11. janv.; LE (I). – 2. sēj.*
- 38 J. Mazpoļa pārstāvjiem izdoto apliecinību kopijas. LVVA, 2575. f., 14. apr., 750. l., 1.–6. lp. Grāmātā J. Meijas un Vilipa biogrāfijas nav ievietotas, jo nekādu papildu informāciju par viņiem neizdevās atrast.
- 39 Valdības Vēstnesis, – 1920. – 27. okt.
- 40 Kara ministra pilnvara, 1919. g. 8. marts. LVVA, 2570. f., 14. apr., 86. l., 31. lp.
- 41 Z. Meierovica pilnvaras A. Inkeram un V. Krauzem, 1919. g. 7. maijs. Turpat, 1313. f., 1. apr., 5. l., 121. lp.
- 42 Latvijas Pagaidu valdības pilnvaroto amatpersonu iecelšana bija saistīta ar lielām grūtībām. Bija gadījumi, kad dažas personas piesavinājās šo titulu izdevīgos nolūkos. Šķiet, vispazīstamākais no tām bija B. Banevičs, kuru par "Latvijas militārās priekšstāvēniecības pie ģenerāla Vrangela" vadītāju ievēlēja Sevastopoles Latviešu biedrība. Tomēr B. Baneviča, kā arī savukārt viņa ieceltā diplomātiskā aģenta Konstantinopolē A. Ruča, kara aģenta Konstantinopolē H. Stages u. c. pilnvaras neatzina ne augstākais pilnvarotais pārstāvis K. Bahmanis, nedz citi pilnvarotie. Bez tam tika konstatēta B. Baneviča veikta naudas piesavināšanās un pārstāvja pilnvaru viltošana.
- 43 Bijušā pārstāvja Dienvidkrievijā A. Kacena raksts Z. Meierovicam 1920. g. 15. apr. LVVA, 2570. f., 14. apr., 1199. l., 1. lp.
- 44 K. Bahmaņa raksts kara ministram 1934. g. 5. sept. Turpat, 86. l., 25. lp.
- 45 Izvēle par to, kā nodēvēt augstākos Latvijas pārstāvjus Rietumeiropā, tika atrisināta atbilstoši tā brīža izdevīgumam. Sk.: Z. Meierovica raksts F. Grosvaldam 1919. g. 22. apr. Turpat, 1313. f., 1. apr., 18. l., 199. lp.
- 46 Tiesa gan, pēc tam, kad 1919. g. 18. febr. J. Ramans bija noslēdzis līgumu par militāro sadarbību ar Igauniju, lai izvairītos no līgumā noteikto Latvijai neizdevīgo saistību pildīšanas, ministrija vēlāk paziņoja, ka J. Ramanam neesot bijusis pilnvaras to parakstīt.
- 47 L. Sējas sastādītais politiskais pārskats, 1921. g. 7. febr. LVVA, 2574. f., 1. apr., 23. l., 385. lp.
- 48 Sūtnis Igaunijā J. Seskis ārlietu min-jai, 1921. g. 20. jūn. Turpat, 2570. f., 14. apr., 909. l., 16. lp. J. Labietis neuzpēmās pārstāvja amatu, personisku motīvu vadīts.
- 49 Latvijas delegācijas sekretārs miera konferencē Parīzē O. Grosvalds Informācijas biroja vadītājam Stokholmā K. Jevņigam-Paķulim 1919. g. 17. febr. LVVA, 1313. f., 1. apr., 5. l., 12. lp. A. Bergu pārstāvja amatā neieceļa, jo politiskie apstākļi prasīja viņa klātbūtni Latvijā un valdība negribēja ļaut viņam atstāt Rīgu (sk. "Lettobureau" telegrammu pārstāvēniecībai Stokholmā, 1919. g. 19. marts. Turpat, 6. l., 49. lp.).
- 50 Valsts kancelejas direktora D. Rudziša raksts Ārlietu min-jai, 1920. g. 16. febr. Turpat, 1307. f., 1. apr., 656. l., 96. lp.
- 51 Ministru kabineta locekļu un Saeimas frakciju pārstāvju apspriedes protokols, 1923. g. 6. aug. Turpat, 284. l., 3. lp.
- 52 Sūtniecības padomnieka Maskavā A. Bīrznieka raksts ārlietu ministram Z. Meierovicam 1925. g. 12. aug. Turpat, 2570. f., 1. apr., 311. l., b. p.
- 53 Ārlietu ministrijas darbinieka L. Eka dienesta gaitas apraksts, 1928.–1940. g. Turpat, 14. apr., 375. l., 5. lp. F. Cielēns, būdams sūtnis, nenorobežojās no savas partejiskās piederības, Vēstulē kādam partijai biedram Rīgā 1933. gada 25. septembrī viņš rakstīja: "Brauķu ap 13. vai 14. okt. uz Spāniju akreditēties. Gribu tur arī satīties un aprunāties ar vadošiem biedriem." Savas darbības laikā sūtņa amatā viņš rosīgi uzturēja un veicināja sakarus starp Latvijas un ārvalstu sociāldemokrātiem, pildot B. Kalniņa uzdevumus. Turpat, 11.–13. lp. Vienlaikus jāatzīmē, ka nav arī nekāda pamata apgalvojumam par viņa "pretvalstisku" rīcību, sūtņa amata pienākumus pildot.
- 54 Sk., piemēram, sūtņa Tallinā R. Liepiņa rīkojumu, 1933. g. 25. okt. Turpat, 1805. l., b. p.
- 55 Sūtņa Polijā L. Eka raksts Ārlietu min-jas Administratīvā departamenta direktora v. i. T. V. Ozoliņam 1939. g. 19. janv. Turpat, 9. l., 166. lp.
- 56 Sk.: Instrukcija lauksaimniecības atašējiem. Turpat, 4. apr., 8. l., 5.–8. lp.
- 57 Lauksaimniecības atašēji, kurus iecēla pie ģenerālkonsulātiem Londonā un Berlīnē, diplomātiski konsulārajos sarakstos netika iekļauti. Lauksaimniecības atašējs Londonā E. Zolmanis tiesā sūtniecības darbā nepiedalījās, savukārt J. Bricis sūtniecībā Berlīnē kārtoja visus saimnieciskos jautājumus. Sk.: turpat, 14. apr., 1578. l., b. p.
- 58 Turpat, 1296. l., 28.–30. lp.
- 59 Latviešu konversācijas vārdnīca. – I. sēj. – Rīga, 1927–1928. – 114. sl.
- 60 Z. Meierovica raksts F. Grosvaldam 1919. g. 31. aug. LVVA, 2575. f., 21. apr., 7. l., 190. lp.
- 61 Konsulārais reglaments 1935. g. Turpat, 2570. f., 9. apr., 1. l., 1.–4. lp.; Valdības Vēstnesis, – 1935. 7. dec.
- 62 Padomju Krievijas Ārlietu tautas komisariāta nota Latvijas sūtniecībai Maskavā, 1921. g. 26. okt. LVVA, 2575. f., 14. apr., 52. l., 13., 14. lp.

- 63 Labs Vācijas apstākļu pazinējs – sūtnis Berlīnē O. Voits 1930. gadā rakstīja, ka ar goda konsulu izvēli Vācijā ir laimējies. Viņi savus pienākumus veicot godam un dod Latvijai vairāk nekā no tās nem. O. Voita raksts Administratīvi-juridiskā departamenta direktoram A. Birzniekam 1930. g. 3. nov. Turpat, 2570. f., 14. apr., 838. l., 127. lp.
- 64 Sūtņa Londonā K. Zariņa raksts Ārlietu ministrijai 1939. g. 1. dec. Turpat, 641. l., 1. lp.
- 65 Konsulatu sekretāru amatu pārstāvēniecības goda konsuli dažkārt uzvēra kā lieku apgrūtinājumu, jo sekretārus, ņemot vērā nelielu nodarbinātību konsulatā, parasti iesaistīja darbā konsuliem piederošajos uzņēmumos. Savukārt, lai varetu pilnvērtīgi veikt, piemēram, kada uzņēmuma grāmatveža funkcijas, bija nepieciešams sistematisks darbs un nopietnas zināšanas. Bez tam goda konsuli nelabprāt vēlējas nodarbināt personu, kura jau pēc gada varēja šo amatu atstāt un doties uz citu dienesta vietu. Sk. konsulata sekretāra Brēmenē H. Rācena rakstu Administratīvi-juridiskā departamenta direktoram R. Liepiņam 1927. g. 19. maijā. Turpat, 1224. l., 133., 134. lp.
- 66 V. Muntera raksts V. Šūmanim 1932. g. Turpat, 1. apr., 328. l., b. p.
- 67 Dzimšanas vieta nav noskaidrota 20 no 330 gramatas personāliju daļā iekļautajiem ārlietu dienesta darbiniekiem.
- 68 Stipendijas nodibināšanas noteikumi, 1937. g. LVVA, 2570. f., 4. apr., 50. l., 5. lp.
- 69 Konkursa pārbaudījumu rezultāti, 1935. g. Turpat, 54., 1.–127., 55. l., 1.–78. lp.
- 70 Paskaidrojums par diplomātiski-konsulāra dienesta darbinieku kandidātu stipendijas nodibināšanu, 1937. g. nov. Turpat, 50. l., 5.–7. lp.
- 71 Andrejs Jablonskis (1880–1951) 1921–1938 bija Rīgas gramatrupniecības slimokasu sekretārs, 1940–1946 – Latvijas PSR tieslietu tautas komisārs. No 1920 bijis Latvijas Komunistiskās partijas biedrs, no 1939 – Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas loceklis. 1940 aprīlī pēc kratīšanas un kompromitejošas literatūras atklāšanas viņa dzīvokli ievietots Rīgas Centrālciematā, no kura atbrīvots pēc Latvijas okupācijas tā paša gada jūnijā.
- 72 Tautas Komisāru Padomes kancelejas direktora v. i. V. Stalāža raksts Valsts kontroles tautas komisāram B. Trubiņam un tieslietu tautas komisāram A. Jablonskim 1940. g. 29. aug. LVVA, 1307. f., 1. apr., 664.a l., 151. lp.
- 73 Turpat, 2574. f., 6. apr., 573. l., b. p.
- 74 1914. gadā dzimušais V. Jemeljanovs 1938. gadā bija beidzis Rīgas Angļu institūtu, vēlāk strādājis Sabiedrisko lietu ministrijā. Latvijas radiofona par informatoru. Likvidācija piedalījās arī vecākā inspektora v. i. E. Silmanis un revidenta v. i. M. Bruks.
- 75 Ārlietu ministrijas Administratīvā departamenta direktora v. i. V. Jemeljanova pavēle, 1940. g. 31. aug. LVVA, 2570. f., 14. apr., 1781. l., 67. lp.
- 76 Latvijas PSR tieslietu tautas komisāra A. Jablonska raksts PSRS ārlietu tautas komisāra vietniekam A. Višinskim 1941. g. 28. febr. Turpat, 4. apr., 65. l., 9. lp.
- 77 Dzimtene neatgriezšos bijušo Ārlietu ministrijas darbinieku – Latvijas pilsoņu saraksts, 1941. g. 9. febr. Turpat, 14. apr., 1851. l., 7.–12. lp.; LPSR tieslietu tautas komisāra A. Jablonska parakstus saraksts par Ārlietu ministrijas darbiniekiem, kuri līdz 1941. gada februārim nebija atgriezšies dzimtenē. Turpat, 4. apr., 66. l., 64. lp.
- 78 Goda vicekonsula Hēmēsandā Zviedrijā T. Hēdborja raksts Administratīvā departamenta direktoram E. Girsensonam 1940. g. 8. okt. Turpat, 89. lp.
- 79 Sīkāk sk.: *Lerhis A.* Padomju režīma represijas pret neatkarīgas Latvijas diplomātiem // Totalitārie režīmi un to represijas Latvijā 1940.–1956. gada. Latvijas Vesturnieku komisijas raksti. – 3. sēj. – Rīga, 2001. – 71.–119. lpp.
- 80 Norādīta ārlietu dienesta darbinieku pēdējā mitnes zeme.
- 81 Sk. piemēram: ASV Kongresa Parstavju palatas 1953. g. 27. jūl. rezolūcija par Baltijas valstu okupācijas neatzīšanu un diplomātisko sakaru uzturēšanu ar šīm valstīm. LVVA, 293. f., 1. apr., 784. l., b. p.
- 82 Par pilnvaru izstrādāšanu un pieņemšanu sīkāk sk.: *Lerhis A.* Latvijas ārlietu dienests padomju okupācijas priekšvakarā (1938. g. novembris – 1940. g. jūnijs) // LVIŽ. – 2001. – Nr. 2. – 105., 106. lpp.
- 83 *Andersons E.* Latvijas vēsture.. – 514.–516. lpp.
- 84 Sīkāk sk.: *Siliņš L.* Nacistiskās Vācijas okupanti: musu tautas lielas cerības un rūgtā vilšanās. – Rīga, 2001. – 111.–234. lpp.
- 85 Ārlietu ministrijas arhīvs, "Londonas arhīvs", 368. kaste.
- 86 Foreign Office List for 1946. – London, 1945. – Pp. 400–401. Salīdzinājumam, Igaunijai šajā laikā Britu impērijas teritorijā bija 24 goda konsulārās pārstāvēniecības, bet Lietuvai tikai četras. Sk. t. p. pp. 393, 394, 402.
- 87 Minētas trīs personas nav iekļautas biogrāfiskās vārducajas personāliju daļā, jo viņu statuss tikai nosacīti atbilda ārlietu dienesta darbinieku statusam.
- 88 Latvijas diplomātisko pārstāvību darbība netaisnīgs // Laiks. – 1963. – 11. maijs. Bija arī ierosinājumi (piemēram, tadu izvēca V. I. Ambergs, Amerikas Latviešu tautiskās savienības priekšsēdētājs), lai sūtītu iecelšanu veiktu bīskaps J. Rāncāns kā mūsdienīgs esošais augstākais Latvijas pārstāvis (bijušais Saeimas priekšsēdētāja biedrs). Sk.: Laiks. – 1963. – 29. maijs.
- 89 Par Latvijas diplomātu pilnvarām un darbību ASV 80. gados sk.: *Lutis J.* Latvijas diplomātu darbs // DVM. – 1990. – Nr. 3. – 12., 13. lpp.
- 90 Uzskatāms piemērs bija 1959. gada augustā Minsterē notikuši Latvijas atbrīvošanas komitejas (viena no vadosajām trimdas politiska rakstura organizācijām) Eiropas centra sanāksme, kurā mazākums (Ā. Šilde un 3 socialdemokrātu parstāvji) izvērsa plašu diplomātisko pārstāvju un īpaši K. Zariņa kritiku. Trīs galvenie pametumi bija: viņu nesēja nosargāt Latvijas zeltu, neprasmīgs sūtniecību darbs un bijušā ministrijas nodaļas vadītāja V. Māsēna nenovērtēšana. Tomer K. Zariņu un citus sūtņus aizstāvēja pārējie 26 delegāti. LVA, 2263. f. (K. Zariņa personiskais fonds), K. Zariņa raksts K. Gulbim 1959. g. 21. maijā.
- 91 Laiks. – 1971. – 29. sept.

SAĪSINĀJUMI

SAĪSINĀJUMI TEKSTĀ

ALA – Amerikas latviešu apvienība	LU – Latvijas Universitāte
apg. – apgabals	LVU – Latvijas Valsts universitāte
apr. – aprīlis; aprīlis	LZS – Latviešu zemnieku savienība
a/s – akciju sabiedrība	med. – medaļa
ASV – Amerikas Savienotās Valstis	min-ja – ministrija
aug. – augusts	nov. – novads; novembris
b. – beigas; beigās	okt. – oktobris
bij. – bijušais	ord. – ordenis
dec. – decembris	pag. – pagasts
dz. – dzimis, dzimusi	p/s – pašu sabiedrība
ev. lut. – evaņģēliski luteriskā	PBLA – Pasaules brīvo latviešu apvienība
febr. – februāris	PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
g. – gads	raj. – rajons
gub. – guberņa	RPI – Rīgas Politehniskais institūts
ist. v. – istajā vārdā	sāk. – sākumā
janv. – janvāris	sept. – septembris
JKS – Jaunekļu kristīgā savienība	sk. – skatīt
jūl. – jūlijs	Sv. – Svētais
jūn. – jūnijs	šk. – škīra
KSDSP – Krievijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija	tag. – tagadējais
LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika	val. – valoda
LPNP – Latviešu Pagaidu nacionālā padome	VFR – Vācijas Federatīvā Republika
LSDSP – Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija	v. i. – vietas izpildītājs
l. t. – lauku teritorija	v. p. i. – vietas pagaidu izpildītājs
LTA – Latvijas Telegrāfa aģentūra "Leta"	Mēnešu nosaukumu saīsinājumiem izmantoti arī romiešu cipari.

APBALVOJUMU NOSAUKUMU SAĪSINĀJUMI

Acpm – Latvijas Republikas atbrīvošanas cīņu 10 gadu jubilejas piemiņas medaļa	AONk – Somijas aizsargu organizācijas Nopelnu krusts
Ak – Latvijas Atzinības krusts	BĒo – Polijas Ērgļa ordenis
Akpz – Igaunijas Atbrīvošanas kara piemiņas zīme; Latvijas Atbrīvošanas kara piemiņas zīme	Bk – Igaunijas Brīvības krusts; Vācijas Bruņinieku krusts
ANk – Latvijas Aizsargu Nopelnu krusts	BLo – Čehoslovākijas Baltā Lauvas ordenis
AOBk – Igaunijas aizsargu organizācijas Baltais krusts	BRo – Somijas Baltās Rozes ordenis
	BZO – Igaunijas Baltās Zvaigznes ordenis

- Dk – Polijas Drošsirdīgo krusts
 Do – Dānijas Danebroga ordenis
 DVnz – latviešu trimdas organizācijas "Daugavas Vanagi" nozīme zeltā
 Dzk – Vācijas Dzelzs krusts
 ĒKo – Igaunijas Ērgļa Krusta ordenis
 Ēo – Vācijas Ērgļa ordenis
 GLo – Francijas Goda Leģiona ordenis
 Ģo – Lietuvas Gedimīna ordenis
 Fo – Grieķijas Fēniksa ordenis
 KDzKm – Lielbritānijas Karala Džordža VI kronēšanas medaļa
 KDzVjm – Lielbritānijas Karala Džordža V 25 gadu valdīšanas jubilejas medaļa
 Kk – Čehoslovākijas Kara krusts; Francijas Kara krusts; Lielbritānijas Kara krusts
 Ko – Beļģijas Krona ordenis; Itālijas Krona ordenis; Rumānijas Krona ordenis
 ķ (īekavās) – ...ar ķēdi
 LABbm – Latvijas Aizsardzības biedrības bronzas medaļa
 LABsm – Latvijas Aizsardzības biedrības sudraba medaļa
 LGCOpz – Latvijas gaidu centrālās organizācijas pateicības zīme
 L(II)o – Beļģijas Leopolda II ordenis
 LKo – Latvijas Lāčplēša Kara ordenis
 Lo – Beļģijas Leopolda ordenis
 LSCOpzS – Latvijas skautu centrālās organizācijas pateicības zīme "Svastika"
 med. – medaļa
 LUsgz – Latvijas Ugunsdzēsēju savienības goda zīme
 MKo – Portugāles Militārais Kristus ordenis
 MZo – Francijas Melnās Zvaigznes ordenis
 NBo – Ķīnas Nefrīta Briljanta ordenis
 Njpm – Lietuvas neatkarības 10 gadu jubilejas piemiņas medaļa
 Nk – Polijas Nopelnu krusts
 No – Austrijas Nopelnu ordenis; Ungārijas Nopelnu ordenis
 Ogz – Vācijas Olimpiskā goda zīme
 ONo – Nīderlandes Orānijas-Nasavas ordenis
 ord. – ordenis
 OVo – Luksemburgas Ozola Vainaga ordenis
 pak. – pakāpe
 PRo – Polijas "Polonia Restituta" ordenis (Atjaunošanas ordenis)
 RMm – Francijas "Reconnaissance Militaire" medaļa (Militārās atzinības medaļa)
 SKgz – dažādu valstu Sarkanā Krusta goda zīme
 Sv. Ao – Krievijas Sv. Annas ordenis
 Sv. Go – Vatikāna Sv. Gregora ordenis
 Sv. Jk – Krievijas Sv. Jura krusts
 Sv. Jm – Krievijas Sv. Jura medaļa
 Sv. Jo – Krievijas Sv. Jura ordenis
 Sv. Jz – Krievijas Sv. Jura zobens
 Sv. Ksn – Vatikāna Sv. Kapa sudraba nozīme
 Sv. MLo – Itālijas Sv. Maurīcija un Sv. Lācara ordenis
 Sv. Oo – Norvēģijas Svētā Olava ordenis
 Sv. So – Dienvidslāvijas Svētā Savas ordenis; Krievijas Sv. Staņislava ordenis; Ungārijas Sv. Stefana ordenis, Vatikāna Sv. Silvestra ordenis
 Sv. Vo – Krievijas Sv. Vladimira ordenis
 (š) – šķēpi pie ordeņa
 Šo – Zviedrijas Šķēpa ordenis
 Šz – Lietuvas Šaulu (aizsargu) zvaigzne
 TIMk – Francijas Tautas izglītības ministrijas krusts
 TZo – Latvijas Triju Zvaigžņu ordenis
 VDo – Lietuvas Vitauta Dižā ordenis
 VKo – Lietuvas Vita Krusta ordenis
 Vo – Latvijas Viestura ordenis; Zviedrijas Vāsas ordenis
 Zo – Rumānijas Zvaigznes ordenis; Zviedrijas Ziemeļzvaigznes ordenis (Polārzvaigznes ordenis)
 Zz – Francijas Zelta zvaigzne

SAĪSINĀJUMI BIBLIOGRĀFISKAJOS SARAKSTOS

- AL – Album Lettonorum. – Nebraska, [1988].
 apr. – apraksts
 b. p. – bez paginācijas (bez lapu numerācijas)
 BSS – Baltijas skolotāju seminārs. 1870–1919. – Rīga, 1940.
 B. v. – bez vietas
 DBG – Deutsch – Baltisch Gedenkbuch. Unsere Toten der Jahre 1939–1947. – Darmstadt, 1991.
 DBL – Deutschbaltisches biographisches Lexikon: 1710–1960. – Köln; Wien, 1970.
 DVM – Daugavas Vanagu Mēnešraksts
 DzNA – Dzimsarakstu nodaļas arhīvs
 EVP – Es viņu pazīstu. – Rīga, 1940.
 f. – fonds
 galv. red. – galvenais redaktors
 IMM – Izglītības Ministrijas Mēnešraksts
 l. – lieta
 LAAV – Latvijas armijas augstākie virsnieki 1918–1940. – Rīga, 1998.
 LBC – Latvijas Brīvības cīņas 1918–1920. Enciklopēdija. – Rīga, 1999.
 LDG – Latvijas darbinieku galerija. – Rīga, 1929.

- 40 LE (I) – Latvju enciklopēdija: 3 sēj. – Stokholma, 1950–1955, papildinājumi 1962.
- LE (II) – Latvju enciklopēdija: 4 sēj. – Rockville, 1983–1990.
- LKOK – Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri. Biogrāfiska vārdnīca. – Rīga, 1995.
- LKV – Latviešu konversācijas vārdnīca: 21 sēj. – Rīga, 1927–1940.
- LLD – Latviešu literatūras darbinieki. Biogrāfiska vārdnīca. – Rīga, 1965.
- LME – Latvijas PSR Maza enciklopēdija: 3 sēj. – Rīga, 1967–1970.
- lp. – lapa
- lpp. – lappuse
- LPE – Latvijas padomju enciklopēdija: 10 sēj. – Rīga, 1981–1988.
- LRB – Latviešu rakstniecība biogrāfijas. – Rīga, 1992.
- LU TZN – Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes Tiesību zinātņu nodalās absolventu dzīves un darba gaitas (1919–1944). – Rīga, 1999.
- LU X – Latvijas Universitāte 1919–1929. – [Rīga], 1929.
- LU XX – Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939: 2 daļas. – [Rīga], 1939.
- LV – Latvijas Vēsture
- LVA – Latvijas Valsts arhīvs
- LVD – Latvijas vadošie darbinieki. – Rīga, 1935.
- LVIŽ – Latvijas Vēstures Instituta Žurnāls
- LVV – Latvijas valsts un tas vīri. – Rīga, 1998.
- LVVA – Latvijas Valsts vēstures arhīvs
- LZAV – Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis
- MAB – Maksla un arhitektūra biogrāfijas: 3 sēj. – Rīga, 1995–2000.
- RTMM – Rakstniecības, teātra un muzikas muzejs
- red. – redaktors
- sast. – sastādītājs
- sej. – sejmums
- TKB – Teātris un kino biogrāfijas. – Rīga, 1999. – 1. sēj.

SATURS

Valstij veltīti likteņi	
LR ārlietu ministre <i>S. Kalniete</i>	5
Priekšvārds	7
Latvijas ārlietu resors un tā darbinieki 1918.–1991. gadā.	
<i>E. Jēkabsons, V. Ščerbinskis</i>	13
Saisinājumi	38
A–Ž	41–354
Pielikumi	355
1. pielikums. Latvijas ārlietu ministri, ārlietu ministra biedri un diplomātiskā un konsulārā dienesta vadītāji pēc 1940. gada 17. jūnija okupācijas, 1918–1991	355
2. pielikums. Latvijas Ārlietu ministrijas vadošie darbinieki, 1918–1940	356
3. pielikums. Latvijas diplomātiskie pārstāvji ārvalstīs, 1918–1991	363
4. pielikums. Latvijas konsulārie pārstāvji ārvalstīs, 1918–1991	368
5. pielikums. Ārvalstu diplomātiskie pārstāvji Latvijā, 1918–1991	392
6. pielikums. Ārvalstu konsulārie pārstāvji Latvijā, 1918–1940	399
7. pielikums. Noteikumi par dienestu Ārlietu ministrijā	408
The Latvian foreign office. 1918–1991	421